

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Företagsekonomiska institutionen

FEKH69

Examensarbete i redovisning på kandidatnivå

VT-2013

“A Growing Concern with Going Concern”

Vad kan förklara revisorns yttrande angående företagets förmåga till fortsatt drift?

Författare:

Simon Granath

Annika Kumlin

Niklas Lundgren

Handledare:

Erling Green

Titel: A Growing Concern with Going Concern – Vad kan förklara revisorns yttrande angående företagets förmåga till fortsatt drift?

Seminariedatum: 2013-06-05

Ämne/kurs: FEKH69, Examensarbete i redovisning på kandidatnivå, 15 högskolepoäng

Författare: Simon Granath, Annika Kumlin, Niklas Lundgren

Handledare: Erling Green

Fem nyckelord: Revision, konkurs, going concern, agentteori, konkursmodell

Syfte: Studiens syfte är att redogöra för tidigare forskning om fortsatt drift och olika omständigheter som påverkar revisorns uttalande om fortsatt drift, att undersöka om och i så fall hur relationen mellan ägare och företagsledning påverkar revisorns oberoende samt att jämföra en enkel konkursmodell med revisorer i frågan om fortsatt drift.

Metod: En kvantitativ metod valdes för att möjliggöra statistisk hypotesprövning inom ramen för en positivistisk kunskapssyn. Bland svenska företag som gick i konkurs 2012 och som innan konkursen omsatte över 10 miljoner kronor har revisionsberättelsen studerats generellt och revisorns anmärkning om tvivel kring fortsatt drift specifikt. Information om vilka bolag som gått i konkurs har hämtats från UC allabolag AB och därefter har primär och sekundär data hämtats från Business Retriever. Urvalet består av 450 aktiebolag.

Teoretiska perspektiv: Agentteorins utgångspunkter i informationsasymmetri och ”positive accounting theory” har använts för att ställa upp hypoteser och tolka resultat som syftar på revisorns oberoende. Därutöver har tidigare forskning på området och Altmans Z’’-modell utgjort grunden för analys.

Empiri: Materialet visar att revisorn oftare lämnar en avvikande revisionsberättelse om orsaken till anmärkningen har tydligt stöd i lagen och är lätt att kontrollera. GC-varningen verkar mindre vanlig i Sverige än i andra länder. Företag med GC-varning har sämre nyckeltal eller närmare till konkurs. Altmans Z’’-modell är mer effektiv (58 %) än revisorerna (14,7 %) för konkursprediktion.

Resultat: Varken företagsledningens lön eller företagets personalstorlek förklarar andelen GC-varningar, däremot skiljer sig de företag som har fått en GC-varning åt från de som inte har fått en sådan. Nyckeltal och tid är två, av varandra oberoende, förklarande variabler. Att dessa faktorer inte korrelerar innebär att revisorn får väsentlig information om företagets möjligheter till fortsatt drift som inte framgår av årsredovisningen. Det finns därför god anledning till diskussion om revisorns tystnadsplikt, upplysningsplikt och revisionsberättelsens standardutformning. Mer forskning om friska företags revisionsberättelser behövs och revisionsberättelsens innebörd bör studeras med en tolkande ansats.

Title: A Growing Concern with Going Concern – What may explain the auditor’s statement regarding the company’s going concern status

Seminar date: 2013-06-05

Course: FEKH69, Degree Project Undergraduate level, Business Administration, Undergraduate level, 15 ECTS-credits.

Authors: Simon Granath, Annika Kumlin, Niklas Lundgren

Advisor: Erling Green

Key words: Auditing, bankruptcy, going concern, agency theory, Altman’s Z’’-score model

Purpose: The purposes of this study are to examine previous research in regards to what circumstances that affect auditor’s going concern opinion, to investigate if, and if so how, the ownership structure of the company affects the auditor’s independence and to make a comparison between a bankruptcy model and the auditor’s going concern opinion.

Methodology: A quantitative methodology enabling hypothesis testing within the framework of positivism is applied. Audit reports in general and going concern qualifications in particular of Swedish companies which filed for bankruptcy in 2012 and before the bankruptcy had a turnover of over 10 million SEK have been studied. The sample consists of 450 limited liability companies.

Theoretical perspectives: Agency theory based upon information asymmetry and positive accounting theory is used to set up hypotheses and interpret results regarding auditor independence. In addition, theoretical foundation is found in previous research and Altman’s Z’’-score model.

Empirical foundation: The sample shows that auditors issue qualifications more often if there is a clear support in law. The going concern qualification appears to be less frequent in Sweden than in other countries. Companies with GCQ have in general worse financial ratios or are closer to bankruptcy. Altman’s Z’’-score model is more efficient (58 %) than auditors (14.7 %) in bankruptcy prediction.

Conclusions: Neither management’s salary nor staff size explains the number of GCQ, on the other hand companies that received GCQ differ significantly from those that did not. Financial ratios and time are two independent explanatory factors. This means that the auditor has crucial information regarding the companies going concern that are not already present in the annual accounts. Therefore, a good reason to discuss the auditors’ professional secrecy, duty to inform and the standardized audit report is present. There is a need for more research on healthy companies’ audit reports and the meaning of the audit report.

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1. Bakgrund	5
1.2. Problemdiskussion.....	6
1.3. Frågeställning och syfte.....	8
1.4. Fortsatt disposition	9
2. Metod	10
2.1. Kunskapsproduktion	10
2.2. Dokumentstudie.....	11
2.3. Urval	11
2.3.1. Urvalsram	11
2.3.2. Bortfall	12
2.3.3. Avgränsningar	12
2.3.4. Slutgiltigt urval.....	12
2.4. Källor och källkritik.....	13
2.4.1. Årsredovisningar	13
2.4.2. Revisionsberättelser	13
2.4.3. UC allabolag AB	13
2.4.4. Business Retriever.....	14
2.5. Bearbetning av materialet.....	14
2.6. Diskussion av systematiska fel	15
2.7. Metodproblem	16
2.7.1. Klassificeringsproblematik.....	16
3. Teoretisk referensram	17
3.1. Informationsasymmetri.....	17
3.2. Positive accounting theory.....	17
3.3. Agentteorin	18
3.3.1. Behovet av kontroll	19
3.3.2. Kontrollorgan	19
3.3.3. Principal- och agentroller	20
3.3.4. Hypotesformulering	22
3.4. Revision, Revisionsberättelsen och GC-varning.....	23
3.4.1. Revisionsberättelsens informationsvärde.....	23

3.4.2.	Faktorer som påverkar revisorer i deras bedömning av fortsatt drift.....	23
3.4.3.	Revisionsbyråns påverkan på revisorn.....	25
3.4.4.	Revisorers påverkan av lag.....	25
3.5.	Konkursmodeller.....	26
3.5.1.	Altmans ursprungliga modell.....	26
3.5.2.	En modifiering av Altmans modell med lyckat resultat.....	26
3.5.3.	Altmans modell utvecklas.....	27
3.5.4.	Kritik mot användandet av konkursmodeller.....	28
3.5.5.	Hypotesformulering.....	28
3.6.	Sammanfattning av den teoretiska referensramen.....	29
3.6.1.	Hypoteser.....	30
4.	Empiri.....	31
4.1.	GC-varningen och övriga anmärkningar.....	31
4.2.	GC-varningen och Altmans Z'' -modell.....	33
4.3.	Hypotesprövning.....	35
4.3.1.	Agentteorin.....	35
4.3.2.	Andra faktorer.....	38
5.	Analys.....	41
5.1.	Altmans Z'' -modell.....	41
5.2.	GC-varning.....	41
5.3.	Revisionsberättelsens anmärkningar.....	42
5.4.	Hypoteser utefter agentteorin.....	42
5.4.1.	Ägarstrukturens inverkan.....	43
5.4.2.	Psykologiska förklaringar.....	44
5.5.	Z'' -modellen jämförs med revisorutlåtanden.....	44
5.5.1.	Bolagets finansiella ställnings inverkan.....	44
5.5.2.	Tidens inverkan.....	45
6.	Avslutande diskussion.....	47
6.1.	Slutsatser.....	47
6.2.	Förslag till vidare forskning.....	47
7.	Källförteckning.....	49

1. Inledning

”Varför ska ägare betala flera miljoner för en livvakt som ändå ser mellan fingrarna när det värsta håller på att inträffa?”

Frågan ställs av Carolina Neurath (2012) i en krönika på svd.se och syftar på konkurserna i HQ Bank och Panaxia där efterspelet visat att revisorns och företagsledningens åsikter gått isär. Frågan är inte långsökta, den är högst relevant. Att allmänhet, ägare och revisorer har olika uppfattningar om revisionens syfte och revisorns roll är välkänt. Mindre känt är hur revisorn har agerat i företag som gått i konkurs – före konkursen.

1.1. Bakgrund

Aktiebolag är skyldiga att avsluta sitt räkenskapsår med en årsredovisning och offentliggöra den (BFL 6:1). Den utgör företagets externa redovisning som riktar sig till företagets intressenter utanför den egna sfären. I små företag är antalet intressenter lågt för att öka i takt med bolagets storlek (Edenhammar, Norberg & Thorell, 2013). Årsredovisningen ska ge en rättvisande bild av företaget (ÅRL 2:3), men allt som oftast läggs störst utrymme på det som går bra medan sämre tecken lämnas utan anmärkning, det är där som allmänheten förväntar sig att revisorn ska agera (Balans nr 12, 2012).

Aktiebolag har revisionsplikt om minst två av följande kriterier har varit uppfyllda under de senaste två åren: medelantal anställda över 3, nettoomsättning mer än 3 Mkr eller balansomslutning mer än 1,5 Mkr (ABL 9:1). Dessa företag är skyldiga att ha minst en revisor. En standardiserad revisionsberättelse förmedlar tre saker: ”årsredovisningen innehåller inga väsentliga fel” (ABL 9:31), ”uttalanden om huruvida bolagsstämman bör fastställa balans- och resultaträkning samt disposition av bolagets vinst/förlust” (ABL 9:32) och om ”styrelse och VD bör beviljas ansvarsfrihet för det gångna året” (ABL 9:33).

En ören revisionsberättelse är av särskild betydelse eftersom den förmedlar kompletterande information. Revisorns uttalanden uppmärksammar då årsredovisningens läsare på händelser eller omständigheter av särskilt intresse (ABL 9:34-35). Det kan vara upplysningar om exempelvis dåliga rutiner, omtvistade fakturor, anmärkningar om att VD lånat pengar av bolaget eller att aktiekapitalet är förbrukat.

Det medel som revisorn har att tillgå för att varna investerare och andra intressenter om en förestående konkurs är att göra en anmärkning om företagets fortsatta drift. Anmärkningen görs i revisionsberättelsen som därmed avviker från standardutformningen och signalerar en osäkerhet angående företagets framtid under nästkommande räkenskapsår. Olika uttryck som avser att revisorn har lämnat en revisionsberättelse med denna anmärkning används i engelskspråkig litteratur. Going concern qualification är vanligast men även going concern uncertainty och going concern opinion förekommer. Vi använder begreppet *GC-varning* med

betydelsen: upplysning om osäkerhet kring företagets (revisionskundens) fortsatta drift (förmåga att leva vidare).

GC-varning = upplysning om osäkerhet kring företagets fortsatta drift.

Syftet med EU:s förslag om revision (Ju2011/8676/L1) var att göra en översyn av revisorns roll och ansvar vilket föranletts av att revisorer inte slagit larm kring riskerna och förutsättningarna för "going concern" i finansiella företag. De svenska revisorernas branschorganisation, Far, välkomnade i sin remiss till Justitiedepartementet EU:s förslag om ett ökat fokus på rapporteringen om förutsättningarna för företagets fortsatta drift (Far, EU-förslag om revision, Ju2011/8676/L1).

I Balans nr 12/2012 framgår det att investerare, analytiker och politiker efterlyser en mer transparent rapportering från revisorn. För att möta efterfrågan från intressenterna arbetar normsättande organisationer i skrivande stund med att ta fram ett förslag på en ny revisionsberättelse där revisorn ska ges större mandat att uttala sig om fortsatt drift.

Jag [Anita Wickström, chef för Revisorsnämnden] märker att det finns ett sug på marknaden att få mer information från revisorerna. Som jurist blir den naturliga reaktionen att fundera på hur man kan möta den efterfrågan inom de ramar som finns, som exempelvis tystnadsplikten och skadeståndsansvaret. (Balans nr 11/2012, s. 12)

Som Wickström påpekar i citatet ovan är det en balansgång för revisorer att tillgodose intressenternas efterfrågan på information och samtidigt leva upp till sitt legala ansvar.

Fars generalsekreterare Dan Brännström (Balans nr 11/2012, s. 10) väcker frågan om tystnadsplikten eventuellt ska upphöra eller begränsas i samband med konkursrisk. Brännström menar att revisorn hamnar i en svår situation när tystnadsplikten förhindrar revisorn att uttala sig om angelägenheter som uppkommit i linje med uppdraget. Frågan är högst aktuell efter konkursen i Panaxia där aktieägarna uppmärksammade varningsflaggan men på grund av revisorns tystnadsplikt inte kunde få tillräcklig information för att klarlägga omständigheterna (Balans nr 12/2012, s. 9).

1.2. Problemdiskussion

Revisorns ansvar är att granska företagsledningens antagande om fortsatt drift samt utreda om det föreligger en väsentlig osäkerhetsfaktor som påverkar företagets förmåga till fortsatt drift. Detta ansvar åligger revisorn även om företaget som granskas inte är tvunget att uttala sig om antagandet om fortsatt drift (ISA 570 p. 6). Till revisorns hjälp ger standarden (ISA 570) konkreta exempel på framförallt ekonomiska och verksamhetsrelaterade händelser och förhållanden som kan leda till betydande tvivel om företagets fortsatta drift.

Tidigare studier visar att revisorn sällan upplyser om att det finns osäkerhetsfaktorer som gör att företagsledningens antagande om fortsatt drift kan betvivlas och långt ifrån alla de företag som går i konkurs har en GC-varning i sin senaste årsredovisning (e. g. Lennox, 1999).

Högsta upplysningsfrekvensen (72 %) har vi sett i Belgien där en unik och tvingande lagregel har införts, före lagändringen var frekvensen 42 % (Carcello, Vanstraelen & Willenborg, 2009).¹ Lägsta upplysningsfrekvensen (8 %) har vi sett i Spanien, där är dock kravet på uttalande om fortsatt drift relativt nytt (Ruiz-Barbadillo, Gomez-Aguilar, De Fuentes-Barbera & Garcia-Benau, 2004). Övriga studier hamnar inom detta intervall, men generellt sett mellan 20-40 % beroende på land, tidpunkt och urval (e. g. Feldmann & Read, 2010; Citron & Taffler, 1992; Lennox, 1999).

Att förklara den generellt låga andelen GC-varningar med bristande revisionskvalitet är en förenkling som inte tar hänsyn till revisorns arbetssituation (Hopwood, McKeown & Mutchler, 1994). En annan faktor som kan påverka bedömningen är att revisorer tycks lägga större vikt vid de positiva tecken företaget uppvisar (Guiral, Rodgers, Ruiz & Gonzalo, 2010). Det har dock framförts argument som talar emot det låga användandet av GC-varningar. Anmärkningar i revisionsberättelsen har visats minska risken för åtal mot revisorer (Kaplan & Williams, 2013). Det har även föreslagits att revisorer har mer att förlora, i form av skadat rykte, på att underlåta att anmärka i de fall en anmärkning är påkallad (Defond, Raghunandan & Subramanyam, 2002). Feldmann och Read (2010) konstaterade i sin studie att andelen GC-varningar ökat kraftigt efter Enrons konkurs för att därefter återgå till nivån som var innan. Förklaringen som ges till detta är den ökade mediebevakningen. Carrington och Catasús (2007) har på ett kvalitativt sätt beskrivit hur revisorer själva anser sig påverkas av media i sin yrkesutövning.

Med tidigare studiers påstående i åtanke, om att revisorns bedömning påverkas av olika faktorer, är det värt att ställa sig frågan om inte en opersonlig nyckeltalsbaserad konkursmodell bättre hade speglat bolagets förhållanden i frågan om fortsatt drift. Studier har visat på just det (e. g. Koh, 1991).

Problemet med att GC-varningar utfärdas så sällan är att de intressenter som läser revisionsberättelsen inte får den varningssignal anmärkningen innebär. Utifrån den reviderade årsredovisningen har intressenten själv möjlighet att göra en egen konkursbedömning, så varför ska revisorn göra denna bedömning? Ett givet svar är naturligtvis att revisorn har tillgång till information som inte framgår av årsredovisningen. Oaktat detta kvarstår traditionell kommunikationsproblematik: Revisorn kanske inte lyckas leverera sitt budskap och mottagaren kanske inte uppfattar budskapet rätt.

Att yrkesskicklighet och oberoende är två grundstenar för en fungerande revision är inskrivet i ISA (ISA 200 p. 5, 14). En kompetent och oberoende revisor antas utföra en kvalitativ revision. Trots ett lagstadgat krav på revisorns oberoende är det just oberoendet som kan vara svårt eller till och med omöjligt att upprätthålla. Exempelvis när styrelse och VD istället för

¹ Lagen innebär att företagsledningen särskilt ska motivera antagandet om fortsatt drift i två speciella fall: negativ balanserad vinst eller negativt rörelseresultat två år i följd.

stämman kontrakterar revisorn (Bazerman, Morgan & Loewenstein, 1997) eller när ägandet utgörs av många, spridda individer (Öhman, 2007).

Revisorns uppgift är att inhämta revisionsbevis som grund för sina uttalanden (ISA 200 p. 17). Dessa bevis grundas på redovisningen, dels för att ge ett mervärde mot externa intressenter och dels för att få en koppling till företagets situation. Samtidigt bör bevisen underbyggas med stöd i lagstiftning och regelverk för att underlätta motiveringen av eventuella anmärkningar gentemot företagsledningen.

När företaget i en ekonomiskt ansträngd situation hotas av konkurs finns det incitament för de ansvariga i bolaget att försköna situationen. Som i fallet WorldCom ville ledningen motsvara de förväntningar på avkastning som fanns samtidigt som förhoppningen var att situationen skulle ordna upp sig (Cooper, 2008). Dessa incitament innebär att det finns en risk för att den information som förmedlas till revisorn inte överensstämmer med den rådande situationen.

Betydelsen av att som revisor dokumentera sina bevis framgår av Revisorsnämndens disciplinärende Dnr 2010-1629 där nämnden fastställde att muntliga utfästelser om aktieägartillskott är av begränsad betydelse vid bedömningen av fortsatt drift. En muntlig utfästelse om aktieägartillskott kan ses som ett exempel på en förskönande omständighet bolaget förmedlar till revisorn.

1.3. Frågeställning och syfte

Förutsatt att GC-varningen fyller en funktion innebär dess måttliga förekomst ett problem för de intressenter som använder företagets årsredovisning som beslutsunderlag. Den övergripande frågeställningen som intresserar oss är:

Vad kan förklara revisorns yttrande angående företagets förmåga till fortsatt drift?

Det mer specifika och tredelade syftet med studien är att:

- redogöra för tidigare forskning om fortsatt drift och olika omständigheter som påverkar revisorns uttalande om fortsatt drift
- undersöka om och i så fall hur relationen mellan ägare och företagsledning påverkar revisorns oberoende
- jämföra en enkel konkursmodell med revisorer i frågan om fortsatt drift

1.4. Fortsatt disposition

Metod

I kapitel 2 ges en presentation av vår vetenskapliga ansats och metoden vi har använt för att genomföra vår studie.

Teoretisk referensram

Kapitel 3 inleds med agentteorin vars grundläggande antaganden vi utgår ifrån för att sedan gå in på relevant tidigare forskning.

Empiri

I kapitel 4 presenterar vi insamlad data och prövar våra hypoteser.

Analys

I kapitel 5 tar vi hjälp av vår teori för att förklara resultatet i det föregående empirikapitlet.

Slutsats

Slutligen i kapitel 6 presenteras våra slutsatser samt förslag till vidare forskning.

2. Metod

Här beskrivs det angreppssätt som har valts för att uppfylla studiens syfte. Vår kunskapssyn präglas av positivism. Observerbar, kvantitativ data har inhämtats genom en dokumentstudie. Urvalsprocessen och bearbetningen presenteras för att skapa replikerbarhet. Sist behandlas de problem som uppstod i och med valet av metod.

2.1. Kunskapsproduktion

Vetenskapligt arbete utförs utefter specificerade spelregler som beror på vilken utgångspunkt man väljer att ta inom vetenskapsteorin (Lundahl & Skärvad, 1999, s. 38). Vi anser att studiens syfte bäst uppfylls med hjälp av en kvantitativ metodteori. De spelregler vi väljer att följa inom ramen för den kvantitativa metodteorin definieras av positivismen. En positivistisk vetenskapsfilosofi utgår ifrån att världen kan reduceras till absoluta objektiva sanningar (May, 1997 s. 20-21). Lundahl och Skärvad (1999) framhäver framförallt att den positivistiska vetenskapsfilosofin innebär att vetenskapliga påståenden måste bestyrkas med empirisk data, att det är verkligheten som ska studeras och vikten av att sära på vad som är fakta och värderingar. Därför presenteras undersökningens resultat i kapitlet empiri medan egna tolkningar, värderingar och bedömningar diskuteras i analyskapitlet.

För att kunna dra vetenskapliga slutsatser sätter positivismen upp två olika förfaranden: deduktion och induktion (Andersen, 1998). Eftersom induktiv argumentation lider av betydande svårigheter (Føllesdahl, Walloe & Elster, 2001, s. 83-86) kommer vi att ägna oss åt deduktion, vilket kort kan beskrivas som att dra logiskt giltiga slutsatser utifrån på förhand uppställda antaganden och hypoteser (Lundahl & Skärvad, 1999, s. 40). Ib Andersen (1998) kallar detta för bevisföringens väg. Vägen fram till bevisen och våra logiska slutsatser får vi genom statistisk hypotesprövning. Enligt Körner och Wahlgren (2006) innebär statistisk hypotesprövning att vi bedömer trovärdigheten av antaganden vi ställt upp beträffande vår undersökta population. Den deduktiva vägen innebär att vi sätter upp en nollhypotes och en mothypotes vilka enligt Andersen (1998) ska leda fram till förutsägelser om enskilda händelser utifrån generella principer. Dessa förutsägelser kan vi med hjälp av vår hypotesprövning sedan antingen verifiera eller falsifiera (Lundahl & Skärvad, 1999). Nollhypotesen är den som prövas och om den kan förkastas antas mothypotesen som det sannolika alternativet.

Att applicera en i grunden naturvetenskaplig kunskapstradition som positivism på den del av företagsekonomi som behandlar redovisning och revision är problematiskt. För det första eftersom redovisningens innehåll värderats och upprättats av människor och för det andra eftersom revisionsarbetet utförs av människor i samspel med andra människor (e. g. Svenning, 2003, s. 27; Føllesdahl et al., 2001).

2.2. Dokumentstudie

Revisorers eventuella anmärkningar angående det reviderade aktiebolagets fortsatta drift görs i revisionsberättelsen vilken bifogas företagens årsredovisning. Vi har därför valt att studera aktiebolags årsredovisningar med tillhörande revisionsberättelser och notera revisorns anmärkningar generellt och uttalanden kring fortsatt drift specifikt. Dels för att fastställa hur frekvent förekommande uttalanden av detta slag är i en svensk kontext, dels för att kunna ställa revisorns uttalanden kring fortsatt drift mot andra indikationer i bolaget som skulle kunna föranleda ett sådant uttalande.

2.3. Urval

Vi har valt att undersöka företag som under 2012 inlett konkurs. ISA 570 började gälla för det räkenskapsår som påbörjades efter 15 december 2009 så en överväldigande majoritet i urvalet omfattas. I undersökningen ingår endast svenska aktiebolag. Ingen avgränsning har gjorts efter branschtillhörighet.

En första avgränsning är att skilja ut företag som inlett konkurs. Anledning till detta är att konkursbeslutet innebär att företaget inte ska eller kan fortsätta med sin drift vilket utgör fokus för studien. Företag som inlett konkurs 2012 ger även en klar gränsdragning mot övriga företag och definitionen av urvalspopulationen blir enkel att administrera. Vi anser att detta är en bra utgångspunkt eftersom det är rimligt att anta att eventuella förekomster av GC-varningar är vanligare i en grupp av företag i konkurs än i en grupp av alla företag. Då vi sitter med facit på hand och vet att företaget försatts i konkurs och därmed inte kunnat fortsätta sin drift, har vi bakvägen resonerat oss fram till att det finns mer fog för GC-varningar i ett företag som senare har försatts i konkurs än i ett fortlevande företag.

Enligt uppgift ifrån Bolagsverket per e-post 2013-04-10 var antalet konkurser i aktiebolag 4 482 stycken för år 2012. För att få fram vilka företag som ska ingå i urvalet har vi utfört ett medvetet selektivt urval. Studieobjekt är aktiebolag som uppfyller två specifika kriterier (revisionsplikt och konkurs) så någon anledning att göra ett slumpmässigt urval finns inte. Slumpen hade medfört en uppenbar risk för att få med företag som inte omfattas av revisionsplikten. För att undvika onödigt och tidsödande arbete med att sortera bort de ointressanta företagen ansåg vi det klokare att minimera den risken redan från början och bättre nå vår målpopulation direkt.

2.3.1. Urvalsram

Eftersom vår problematisering utgår ifrån innehållet i revisionsberättelser har vi först och främst fått begränsa oss till aktiebolag som omfattas av revisionsplikt. Därför valde vi att välja ut och studera alla aktiebolag med konkurs inledd 2012 och som därutöver även omsatte mer än 10 miljoner kronor. Beloppet (10 Mkr) valdes för att med rimlig säkerhet rensa bort företag utan revisionsplikt. Information om vilka företag som kvalificerar in i den gruppen har sökts fram med hjälp av databasen UC allabolag AB (se vidare nedan), sammantaget 612 bolag. Från Business Retriever (se vidare nedan) har vi hämtat nyckeltal, årsredovisningar och revisionsberättelser.

2.3.2. Bortfall

Alla de 612 bolag i konkurs vi hämtat från UC allabolag har inte kunnat presentera de dokument eller uppgifter som vi kräver för den här undersökningen. Detta har visat sig vid sökning efter bolagsinformation i Retriever. Den information vi krävt att Retriever presenterar är:

- ett datum för inledd konkurs eller beslutad likvidation
- en årsredovisning
- en revisionsberättelse

Om bolagen vid sökningen i Retriever antingen visade sig vara aktiva, inte hade någon årsredovisning eller saknade revisionsberättelse räknades de som bortfall. Totalt bortfall i vårt urval var 25 bolag.

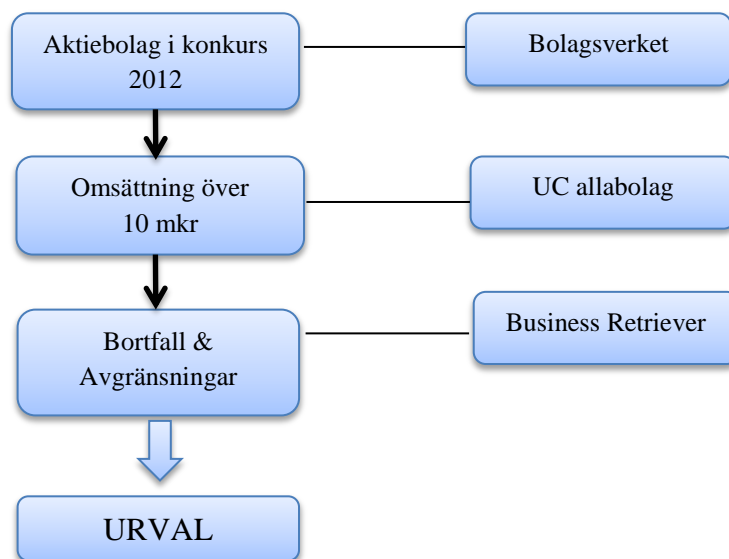
2.3.3. Avgränsningar

Precis som Wertheim och Fowler (2005) har vi sorterat bort bolag där tiden från revisionsberättelsens avlämnande till att konkursen inleds överskridit 12 månader. Att förvänta sig att revisorn ska kunna förutse konkurser så långt fram i tiden är inte rimligt. Med denna avgränsning försvinner 102 bolag.

Ännu en avgränsning är att när styrelsen i årsredovisningen själva har varnat för fortsatt drift har revisionsberättelsen inte något ytterligare informationsvärde (DeAngelo, 1981). Dessa 35 fall har plockats bort.

2.3.4. Slutgiltigt urval

Efter utgallringen och bortfallet hamnade det slutgiltiga urvalet på 450 företag att studera. Vårt urval innebär att vi har undersökt de 450 största företagen som inlett konkurs år 2012. Därmed ökar vi chansen att träffa en framtida målpopulation då revisionsplikt undantas mindre företag. Urvalet definieras nästan uteslutande av privata aktiebolag och endast tre publika aktiebolag ingår.

Figur 1. Vägen fram till studiens urval. Källa: egen.

2.4. Källor och källkritik

Studiens primärdata är de revisionsberättelser vi läst och avkodat. För nyckeltal och andra bolagsuppgifter har vi använt oss av sekundärdata från Business Retriever.

2.4.1. Årsredovisningar

Årsredovisningar är goda källor: de är äkta och de är oberoende (egenproducerade av den som upprättar). Däremot har de emellanåt ett diffust tidssamband, årsredovisningen kan alltså vara upprättad precis efter räkenskapsårets utgång eller långt efter bokslutsdagen men den största risken är att dokumenten är tendentiösa (Thurén, 2005, s. 13). Tendensproblematiken med denna källa är att den eller de som upprättar en årsredovisning kan ha anledning att inte ge en rättvisande bild av verkligheten. Resultatbaserade bonusprogram för styrelse och VD ger incitament att blåsa upp resultatet medan skattelagstiftningen ger incitament för att hålla nere resultatet och således betala mindre skatt. Förutsättningarna är dock lika för alla bolag. Tendensproblemet diskuteras djupare i avsnitt 3.2.

2.4.2. Revisionsberättelser

Revisionsberättelser är inte en del av årsredovisningen utan en bilaga. Revisorn sätter sin underskrift på årsredovisningens sista sida med hänvisning till när revisionsberättelsen avlämnats samt om den avviker från standardutformningen. Revisionsberättelsen är en standardiserad handling och följer en klart uppsatt mall (Edenhammar et al., 2013). Revisionsberättelsen avges antingen ren (enligt standardformuleringen) eller oren (avvikande från standarformuleringen). Edenhammar et al. (2013) framför kritik mot att revisionsberättelsen är för kortfattad och saknar nyanser. Denna brist på information medför en risk för att revisorns anmärkningar och uttalande blir feltolkade.

2.4.3. UC allabolag AB

Registerdata har vi hämtat ifrån UC allabolag AB:s (allabolag) databas, härifrån har vi fått uppgift om bolagens firma samt organisationsnummer. Allabolag är en del av UC-koncernen som samögs av SEB, Handelsbanken, Nordea, Swedbank, Danske Bank och Länsförsäkringar (allabolag.se, *Om allabolag.se*).

Även om det är Tingsrätten som beslutar att försätta ett aktiebolag i konkurs så finns det i dag inget samlat register över aktiebolag i konkurs hos Sveriges Domstolar eller Domstols-verket. Det är Bolagsverket som är registreringsmyndighet i detta fall och Bolagsverket registrerar och kungör händelsen på uppdrag av Tingsrätten.

Eftersom Bolagsverket inte är inblandat i själva konkursförfarandet finner vi materialet opartiskt. Precisionen och reliabiliteten i Bolagsverkets uppgifter är starka i och med att det i lag fastställs att rätten omgående ska skicka en kopia på konkursbeslutet till registreringsmyndigheten (Konkursförordning 1987:916, § 12). Eftersom Bolagsverket är en avgiftsfinansierad myndighet har vi istället valt att använda allabolags lista "konkurs inledd" (allabolag.se, *Bolag med konkurs inledd*). Listan har använts som bas för vårt register genom att själva lyfta ut och begränsa utfallet till att gälla endast för år 2012 samt för aktiebolag med en omsättning över 10 miljoner kronor.

Innebörden av att själva upprätta ett register utefter allabolags sökdatabas tror vi ger en större risk i underlagets precision än om vi inhämtat materialet direkt ifrån Bolagsverket. Det ska dock nämnas att precis som för Bolagsverket bygger allabolags information på offentligt tillgänglig information.

2.4.4. Business Retriever

Business Retriever är en del av mediebevakningsföretaget Retriever vars ägande delas mellan den svenska nyhetsbyrån TT samt den norska motsvarigheten, NTB. Enligt lag är svenska aktiebolag skyldiga att skicka in sitt årsbokslut till Bolagsverket (ÅRL, 8:1,3). Bolagsverket skannar in och offentliggör dessa handlingar. Utifrån dessa inskannade kopior baserar Retriever sin dokumentbas samt bygger på informationsutbudet med hjälp av information från SCB, Skatteverket och UC (Retriever, *Sökmanual för Business Retriever*). I och med att Retriever inhämtar sin information direkt ifrån Bolagsverket anser vi att deras reliabilitet är likvärdig med om vi inhämtat informationen direkt ifrån Bolagsverket. Informationen bearbetas inte och den utsätts heller inte för någon påverkan hos Bolagsverket utan den görs endast tillgänglig. Därmed är vi övertygade om att informationen följer positivismens huvudtes att fakta och värderingar hålls åtskiljda.

En nackdel är att information inte kommer Retriever tillhanda lika fort som den når Bolagsverket eftersom Retriever befinner sig i andra ledet av mottagare av informationen. Detta har inte påverkat vår studie eftersom den inte har krävt dagsaktuell information.

2.5. Bearbetning av materialet

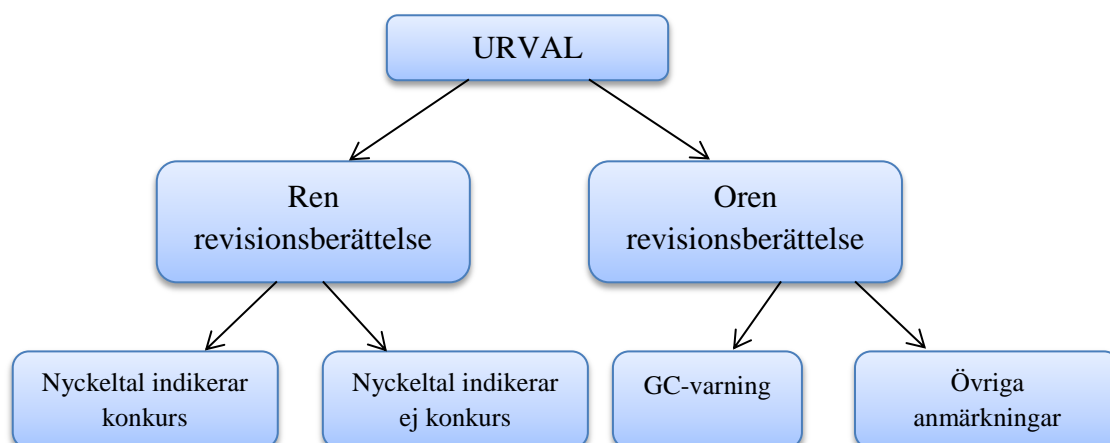
Den inhämtade informationen har sammanställts till ett register varifrån vi hämtat vår statistik och utfört våra beräkningar.

Det slutgiltiga urvalet om 450 företag har delats in i två kategorier baserat på om revisionsberättelsen är ren eller oren. Revisionsberättelsen får då karaktären en binär variabel då den, i vårt sammanhang, endast kan anta två olika värden (Körner & Wahlgren, 2002), ren eller oren. Den binära variabeln har kodats enligt 0-1 metoden där vi ställt oss frågan: är revisionsberättelsen ren? JA=1, NEJ=0. På så sätt har vi översatt en icke-numerisk variabel till siffror vilket ger oss ett handgripligt material att bearbeta, analysera och beräkna.

Kategorin ren revisionsberättelse har brutits ner i ytterligare två kategorier. Den första kategorin innehåller de företag vars nyckeltalsberäkningar indikerar på GC-varning. Den andra kategorin utgörs av de företag som både erhållit ren revisionsberättelse samt där nyckeltalsberäkningarna inte indikerar på en GC-varning.

Bland gruppen av företag med orena revisionsberättelser har varje typ av anmärkning eller revisorsuttalande som avviker ifrån standardformuleringen kodats enligt 0-1 metoden. Detta ger oss ett bra sätt att utläsa antal typfall av orena revisionsberättelser och därutöver antalet revisionsberättelser innehållandes GC-varning. På detta sätt får vi en bild över hur många och vilken typ av händelser eller förhållanden som revisorer anser måste uppfyllas för att generera ett uttalande i revisionsberättelsen. Vi får även underlag för att uttala oss om frekvensen hos

olika anmärkningar och uttalanden vilket kan ställas i förhållande till hur vanligt eller ovanligt det är med revisorers anmärkningar kring företagets fortsatta drift.

Figur 2. Arbetsgång och kategorisering av bearbetade revisionsberättelser. Källa: egen.

Med en hermeneutisk (tolkande) ansats hade revisionsberättelserna kunnat kodas på andra sätt. Att kvalitativt studera revisorns hela beslutsprocess kring GC-varning och i synnerhet delprocessen kring och motiven bakom hur revisorn väljer att formulera sin GC-varning och till vem revisorn riktar sig vore sannolikt fruktbart. Föremålet för denna undersökning är dock varken revisorns *avsikt* med GC-varningen, *tankarna som uttrycks* genom GC-varningen eller *hur mottagarna uppfattar* GC-varningen (Føllesdahl et al. 2001). Vi har undersökt GC-varningens existens.

2.6. Diskussion av systematiska fel

I och med att allabolags register utgör urvalsramen är det viktigt att registrets population och målpopulationen; aktiebolag i konkurs 2012 samt omsättning över 10 miljoner kronor, inte nämnvärt skiljer sig åt (Körner & Wahlgren, 2002, s. 19). I de fall allabolags register skiljer sig från vår målpopulation får vi ett systematiskt fel, i detta fall ett täckningsfel, i form av antingen över- eller undertäckning beroende på om registret innehåller fler eller färre individer som ska tillhöra populationen.

Risken för täckningsfel är vi medvetna om men ser det som svårt att komma åt det eventuella problemet med undertäckning. En möjlighet vore att upprätta ytterligare ett register baserat på en annan databas och jämföra utfallet mellan registren. Detta har vi inte gjort på grund av tidsbesparande skäl då vi bedömt att nyttan av en sådan operation vore försumbar.

Eventuell övertäckning är det lättare för oss att komma till rätta med. Från UC hämtar vi endast information om vilka individer som ska ingå i vår population. Information om individerna, såsom nyckeltal och årsredovisning, inhämtas ifrån en annan databas, Business Retriever. Genom att utnyttja ytterligare en databas verifierar vi på så sätt utfallet ifrån allabolag. Aktiebolag som inte innehar status konkurs i Retriever kan antingen uteslutas direkt eller kontrolleras genom en tredje källa.

2.7. Metodproblem

Kodningen av revisionsberättelserna ska i idealfallet bli samma oberoende av vem av författarna som utfört den. Överrensstämelsen mellan författarnas kodning och att den skett på samma sätt benämns kodarrelabilitet (Lundahl & Skärvad, 1999). Graden av överensstämmelse mellan vår individuella kodning är stark i och med att vi i förväg varit medvetna om risken att tolka situationer olika och då också kunnat förebygga risken genom att gemensamt fastställa kodningskategorierna samt vårt tillvägagångssätt.

2.7.1. Klassificeringsproblematik

Sammanställningen av vårt register har utförts så att alla konkursbolag från allabolag har delats på tre. Utifrån en förstudie, som en av oss kodade, hade revisionsberättelsens olika uttalanden noterats efter frekvens och denna mall (kategorier av uttalanden) följdes på det stora materialet. Här uppstod dock vissa problem vid sammanläggningen eftersom revisionsberättelserna visat sig vara ganska långt ifrån standardiserade. Problem med tveksamma fall har lösts genom att lyfta dessa till diskussion i författargruppen.

Vår teoretiska utgångspunkt har styrts vår materialinsamling och påverkat den sinnebild med vilken vi närmast oss materialet. Eftersom vi före insamlingsprocessen har läst tidigare studier och teorier har vi också undermedvetet skapat oss en bild av hur verkligheten ska vara, särskilt föreställningen om standardiserad revisionsberättelse. Vi vill poängtera att vår teoretiska utgångspunkt alltså har påverkat insamlingsprocessen men inte materialet i sig självt.

Ett problem är hur man ska förhålla sig till årsredovisningen och nyckeltalen i ett fall där revisorn "... varken kan tillstyrka eller avstyrka ett fastställande av resultat- och balansräkning". En sådan skrivning förekommer till exempel i fall där revisorn inte haft möjlighet att kontrollera ett för företaget väsentligt lager eller om stora och omtvistade fordringar existerar. Dessa fall har behållits i urvalet trots att årsredovisningen då kan vara missvisande, eftersom det är exempel på omständigheter som ingen konkursmodell skulle upptäcka.

En fråga som uppkommit är hur koncernbolag ska hanteras. Vi har valt att behandla bolag inom samma koncern som enskilda juridiska enheter. Trots att koncernbolag kan vara beroende av varandra har det inte kunnat fastställas i varje enskilt fall. Därför behandlas varje bolag som en juridisk enhet med självständig årsredovisning och revisionsberättelse.

3. Teoretisk referensram

Inledningsvis presenteras agent-principalproblematiken och agentteorin varigenom vi tolkar våra resultat. Därefter ges en genomgång av tidigare forskning och olika förklaringar till revisorernas brist på anmärkningar. Hypoteser presenteras löpande och Altmans konkursmodell, Z''-modellen, introduceras.

3.1. Informationsasymmetri

Informationsasymmetri och tänkbara följdproblem uppmärksammades för över 40 år sedan i Akerlofs (1970) artikel: "The market for "lemons": quality uncertainty and the market mechanism." I artikeln beskrivs ett teoretiskt problem som kan uppstå när köparen inte kan avgöra varans kvalitet och säljaren har intresse av att undanhålla eventuella defekter för att kunna sälja till fullt pris. Denna informationsasymmetri som råder mellan köpare och säljare kan medföra problem med "adverse selection" (Akerlof, 1970, s. 493) eller snedvridet urval när de dåliga bilarna/företagen/idéerna på marknaden riskerar att tränga ut de bra. För att motverka det problemet finns olika institutioner så som produktgarantier, kända varumärken eller licensieringar för olika yrkesgrupper som alla syftar till att signalera en viss kvalitet (Akerlof, 1970).

Det beskrivna informationsproblemet är i högsta grad fortfarande aktuellt vilket kan förklara det omfattande regelverket kring och efterfrågan på årsredovisningar, delårsrapporter och annan typ av information som företag lämnar ut för att kommunicera verksamheten. Ett omfattande innehåll är dock inte tillräckligt eftersom företagsledningen som ger ut informationen kan ha helt andra drivkrafter än användarna av densamma. Healy och Palepu (2001) argumenterar för att detta informationsproblem kan medföra att sparare inte vågar investera i nya företag. Problemet kan dock anses närvarande för alla typer av intressenter, oavsett om det är potentiella långivare, leverantörer eller kunder innan de har ingått kontrakt med företaget.

I ett agent-principal förhållande beror informationsasymmetrin till stor del på agentens närhet till verksamheten vilket ger agenten ett informationsövertag gentemot principalen. Det leder till en osäkerhet om agenten strävar efter principalens uppställda mål. Målkongruens är när principalens egennytta sammanfaller med agentens egennytta. Utan övervakning är det agenten som har informationsövertaget och det är endast agenten som kan avgöra om han eller hon agerar i enlighet med principalens mål.

3.2. Positive accounting theory

Fältet som utforskar företagsledningens val av vilken information som lämnas och hur den kan vinklas utifrån opportunistiska incitament kallas positive accounting theory (Healy & Palepu, 2001). Watts och Zimmerman (1978) fann visst bevis för det egennyttiga företaget

som motsätter sig nya regleringar då dessa skulle komma att påverka framtida kassaflöden. Så länge kostnaden för de nya regleringarna överstiger kostnaden för att motsätta sig desamma kommer företagen lägga resurser på att motverka reformerna hävdar författarna. Deras artikel startade en våg av forskning inom området.

Vid en tillbakablick har teorin varit användbar för att förklara och förutsäga företags val av redovisningsmetod där valet bestäms utifrån ledningens egna incitament och inte utifrån det som anses vara den bästa redovisningsmetoden (Watts & Zimmerman, 1990).

Fields, Lys och Vincent (2001) inleder sin artikel med påståendet att redovisning efterfrågas och regleras eftersom vi stöter på bland annat informationsproblem som minskas med hjälp av utförlig information. En efterfrågan som inte skulle finnas om marknaden vore perfekt. Nästa problem blir då att företagsledningen kan välja redovisningsmetod baserat på vad som är fördelaktigt hellre än rättvisande.

Redovisningen innebär en informationsrisk, definierat som sannolikheten att de finansiella rapporterna kan vara bristfälliga och otillförlitliga (DeJong & Smith, 1984). Informationsrisken innebär för principalen att denne kan fatta felaktiga beslut med ekonomiska förluster som följd. Ett sätt för principalen att reducera informationsrisken är att ställa krav på att en tredje part utför kontroll av de finansiella rapporterna (DeJong & Smith, 1984; Öhman, 2007).

3.3. Agentteorin

Utgångspunkten för agentteorin återfinns i relationen mellan en riskbärande huvudman, kallad principal, och dess beslutsfattande ombud, kallad agent. 1900-talets utveckling av en finansmarknad med publika företag med flera investerare som ägare skapade en situation där ägandet och kontrollen av företaget kom att skiljas åt (Alvesson & Svingsson, 2007).

Eisenhardt (1989) beskriver att relationen mellan principal och agent bygger på ett kontrakt, skrivet eller oskrivet, där agentteorin fokuserar på att utvinna det mest effektiva kontraktet givet vissa antaganden om parterna. Hon menar att agentteorin är tänkt att lösa både ett agent- och ett riskproblem.

Agentproblemet (agency) inkluderar dels avsaknaden av målkongruens mellan agent och principal, dels principalens svårighet och kostnad för att övervaka agenten (agentkostnad). Problemet utgår ifrån antagandet att aktieägare önskar maximal avkastning på sitt satsade kapital medan företagsledningen inte nödvändigtvis sätter maximalt aktieägarvärde först på sin agenda (Alvesson & Svingsson, 2007).

Det andra problemet är ett riskproblem (risk sharing). Det grundläggande antagandet här är att agenter är mindre riskbenägna än principaler (Eisenhardt, 1989; Anthony & Govindarajan, 2007). I relationen mellan ägare (principal) och företagsledning (agent) antas att agenter är mindre riskbenägna. Detta eftersom agenten har lagt alla ägg i en korg – sin anställning, medan principalen har möjlighet att lägga sina ägg i olika korgar – investera i flera olika företag. Eisenhardt (1989) exemplifierar med en situation där företaget köps upp: principalen säljer sina aktier med god förtjänst och agenten blir av med jobbet i den nya organisationen.

Givet antagandena ovan samt antagandet att människor förväntas att agera främst utefter egenintresse menar Bryant och Davies (2012) att agenter är mer benägna att agera i organisationens intresse när organisationens mål och agentens personliga intressen sammanfaller eller när agentens beteende noggrant övervakas i syfte att förhindra agerande av personlig vinning. Därför ska organisationer enligt Bryant och Davies (2012) antingen skapa kontrakt mellan principalen och agenten som ger incitament för agenten att arbeta i enlighet med principalens mål eller införa något sorts kontrollorgan som övervakar agentens agerande och beslutsfattande.

3.3.1. Behovet av kontroll

Beroende på principalens närvaro och avstånd till agenten är det olika svårt för principalen att utöva kontroll. Anthony och Govindarajan (2007) skriver att om aktieägare inte har möjlighet att dagligen övervaka företagsledningen kan de heller aldrig vara helt säkra på hur företagsledningens arbete bidrar till företagets resultat. Vi tänker oss att ju fler ägare företaget har och ju längre bort dessa befinner sig ifrån verksamheten, desto svårare har de att avgöra om företagsledningen handlar i deras intresse och kontrollbehovet ökar.

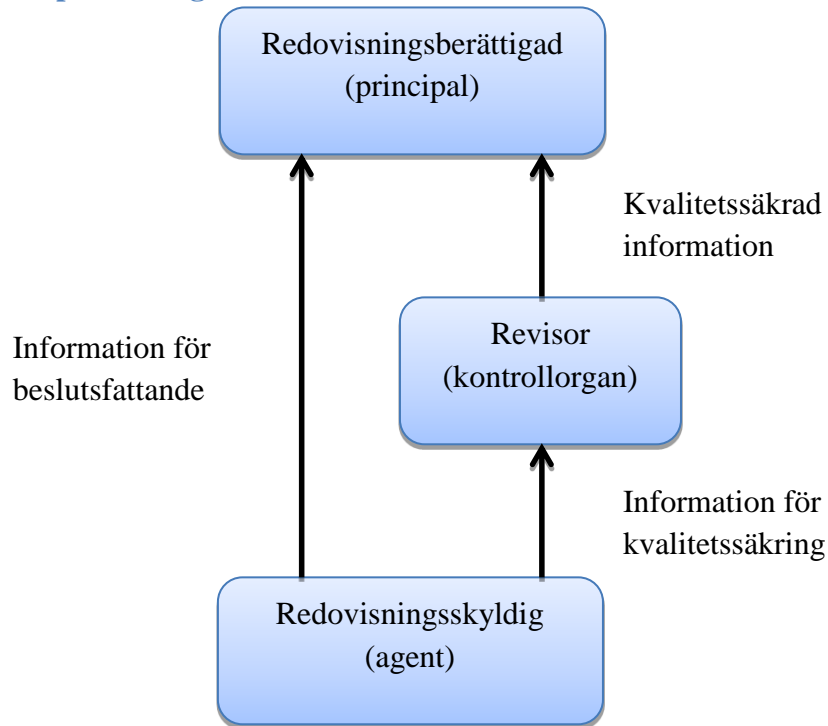
Nikkinen och Sahlström (2004) visar ett negativt samband mellan agentkostnad och företagsledningens ägarandel och att agentkostnaden är lägre för bolag där företagsledningen även är delägare. I takt med att företagsledningens ägande ökar så kommer ägarnas mål att bättre sammanfalla med företagsledningens eftersom de båda grupperna i större utsträckning utgörs av samma individer. Ägande och företagsledning sammanfaller helt när en ensam ägare agerar styrelse och VD. Då det i en sådan situation inte finns några intressekonflikter finns det heller ingen agentkostnad eller något kontrollbehov.

3.3.2. Kontrollorgan

Enligt Alvesson och Sveningsson (2007) är styrelsen tänkt att fungera som en länk mellan ägare och företagsledning för att lösa problemet med de skilda rollerna av ägande och kontroll. Författarna menar att styrelsens uppgift är att övervaka företagsledningens agerande så att detta överensstämmer med ägarnas mål. I aktiebolagslagen fastställs att styrelsen utses av ägarna (ABL 8:8) och att styrelsens uppgift är att svara för företagets organisation och förvaltning (ABL 8:4). I de fall ägare och styrelse utgörs av samma personer kvarstår både övervakningsproblem och informationsasymmetri mellan ägare/styrelse och företagsledningen som sköter den dagliga driften.

Dessa problem kan till viss del överbryggas med hjälp av att företagen är redovisnings-skyldiga (Öhman, 2007, s. 22). I och med redovisningsskyldigheten ska agenten för en angiven period offentliggöra hur principalens, som är den redovisningsberättigade, resurser förvaltats. Redovisningen ska enligt Öhman (2007) fungera som ett tillförlitligt informationsflöde mellan agent och principal. Revisorn agerar kontrollorgan för principalens räkning.

3.3.3. Principal- och agentroller

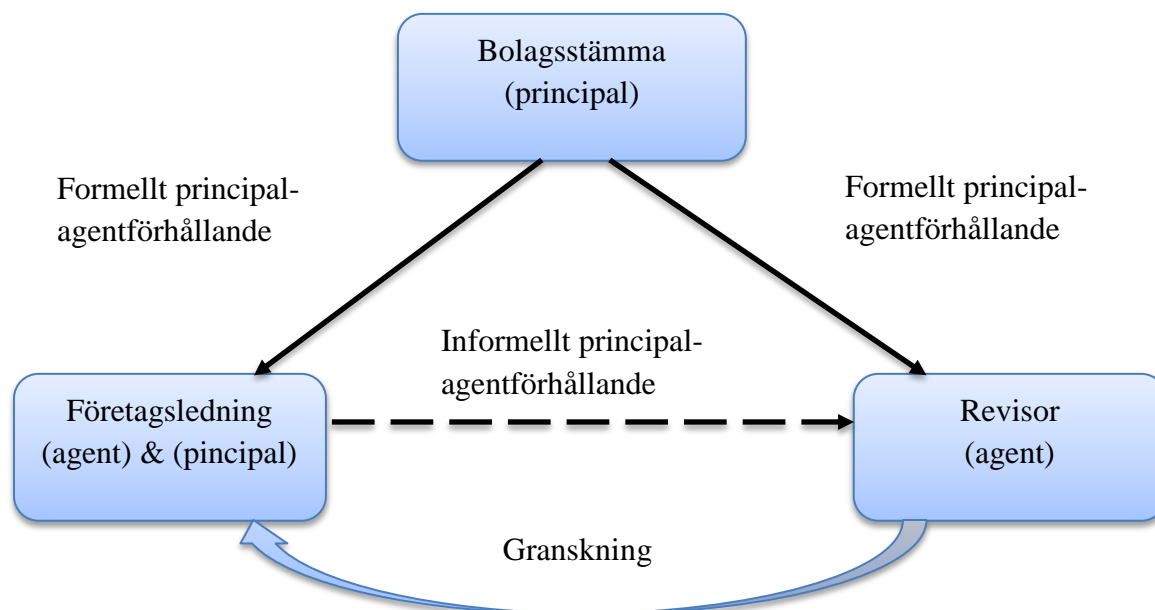

Figur 3. Modell över informationsflöden och kvalitetssäkring mellan redovisningsskyldiga, redovisningsberättigade och revisorer. Källa: Öhman, 2007, s. 26.

Figur 3 ovan visar förhållandet mellan redovisningsskyldig (agent), redovisningsberättigad (principal) och revisor (kontrollorgan) (Öhman, 2007). Modellen baseras på ett resonemang angående redovisningsskyldighetens innebörd som antar att det finns en intressekonflikt mellan redovisningsskyldig och redovisningsberättigad. Öhmans (2007) resonemang tar fasta på informationsflöden och kvalitetssäkring. Kvalitetssäkringen består av att låta en utomstående tredje part granska informationen och övervaka företagsledningen (Öhman, 2007, s. 23).

Hitintills har vi använt oss av begreppet företagsledning i betydelsen både styrelse och verkställande direktör. Detta för att få en tydligare koppling till Öhmans begrepp redovisningsskyldiga. Om begreppet företagsledning delas upp i både styrelse och VD framträder än mer komplexa agent-principal förhållanden. Vi har valt att här behålla begreppet företagsledning intakt och endast konstatera att ytterligare agent-principal förhållanden kan uppstå genom ett företags hela hierarki.

Utifrån Öhmans modell har vi i figur 4 nedan åskådliggjort de principal- och agentroller som uppstår när principalen kopplar in en tredje part för kontroll och övervakning.

Figur 4. Modell av aktiebolagets formella och informella principalförhållanden samt fenomenet agent granskar agent. Källa: egen.

Mellan den redovisningsberättigade bolagsstämman och revisor uppstår ännu ett principal-agentförhållande. En revisor utses formellt av bolagsstämman (ABL 9:8) för att "... granska bolagets årsredovisning och bokföring samt styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning" (ABL 9:3). Eftersom det är stämman som delegerar uppdraget är det stämman som är principal medan revisorn, i egenskap av uppdragstagare, utgör agent.

Situationen i figur 4 innebär för bolagsstämman, i egenskap av principal, dels att den ska hantera två agenter men även en dubbel informationssymmetri. Både företagsledning och revisor besitter mer information om företaget än vad som vidarebefordras till de redovisningsberättigade principalerna (Öhman, 2007). Revisorns upplysningsplikt gentemot bolagsstämman är dessutom begränsad genom lag. I aktiebolagslagen står att revisorn måste lämna ut de uppgifter som bolagsstämman begär under förutsättning att det inte är till väsentlig skada för bolaget (ABL 9:45). Revisorn får inte heller till en enskild aktieägare lämna information om bolaget som revisorn får reda på inom ramen för sitt uppdrag, om det kan vara till skada för bolaget (ABL 9:41).

Även om det formellt sett är stämman som utser revisor är det i praktiken företagsledningen som sluter kontrakt och förhandlar arvode med revisorn (Bazerman, Morgan & Loewenstein, 1997). Detta innebär att företagsledningen intar rollen som principal i förhållande till revisorn. Författarna hävdar att detta skapar en snedvridning av revisorns oberoende till en beroendeställning mot företagsledningen och framhåller att det är psykologiskt omöjligt för revisorn att upprätthålla sitt oberoende.

Figur 4 visar att i de angivna rollerna blir revisorns funktion att som agent kontrollera en annan agent. På samma gång som revisorn, i egenskap av kontrollorgan, löser agentproblemet mellan bolagsstämman (principal) och företagsledningen (agent) skapar revisorn ett nytt

agentproblem för principalen (Öhman, 2007). Därför är ett motiv till statlig tillsyn över revisorerna att garantera en viss kvalitet på revisionen (Revisorslagen § 3, 27a).

Revisorsnämnden (RN) är den svenska myndighet som ansvarar för tillsyn över revisorerna. Utredningar startar när anmälningar mot revisorer kommer in, oftast från andra myndigheter (e. g. Revisorslagen § 31)², företag eller privatpersoner men RN tar också egna initiativ (rn.se 2013a). Disciplinära åtgärder (erinran, varning eller upphävande av auktorisation) kan vidtas mot revisorn om felaktigheter uppdragas i utredningen (Revisorslagen § 32). Endast revisorn kan överklaga beslut om disciplinär åtgärd, anmälaren betraktas inte som part i målet (rn.se 2013a) utan syftet med förfarandet är att ”upprätthålla förtroendet för revisorers verksamhet och för auktorisationssystemet” (rn.se 2013b).

I ett aktiebolag med många spridda och avlägsna ägare får revisorn en mer sporadisk relation till ägarna än vad de får till företagsledningen vilka ofta befinner sig på arbetsplatsen som ska granskas. Relationen skulle då bidra till revisorns beroende av företagsledningen (Öhman, 2007).

Vi delar inte Öhmans uppfattning helt. När bolagsstämman är stor, distanserad och självständig har den makt att tillsätta och avsätta både revisor och styrelse. Revisorn får alltså ett tydligare mandat från stämman att granska ledningen och därmed ett större oberoende gentemot ledningen. När stämman och ledningen utgörs av samma personer har dessa bitt revisorn om att bli granskade själva. Då är det de granskade personerna som ger revisorn uppdraget och som eventuellt avsätter revisorn.

3.3.4. Hypotesformulering

Ett av studiens syften är att undersöka om och i så fall hur relationen mellan ägare och företagsledning påverkar revisorns oberoende.

Med avstamp i ovanstående genomgång av agent-principalförhållanden är ett rimligt antagande att i situationer där rollerna som ägare och företagsledning sammanfaller är det svårare för revisorn att upprätthålla ett oberoende. Detta eftersom revisorns roll då blir att granska sin uppdragsgivare. Antagandet innebär att antalet GC-varningar skulle vara mindre förekommande i gruppen av företag där ägande och företagsledning sammanfaller än i gruppen där ägande och företagsledning är skilt. För att undersöka rimligheten i antagandet måste situationen där ägande och företagsledning sammanfaller identifieras.

När företaget inte har betalat ut lön till styrelse och VD tyder detta på att ägare och företagsledning utgörs av samma person eller personer. Eftersom en företagsledning som är distanserad ifrån ägandet rimligen har kvar sitt krav på ersättning även om bolaget skulle gå med förlust. Utgör ägaren/ägarna även företagsledning är antagandet att dessa avstått från att ta ut lön för att begränsa bolagets förlust och bibehålla likvida medel i företaget. Hypotesen formuleras:

² För en utförlig lista över situationer där skatteverket ska meddela RN enligt bestämmelse i Revisorslagen 31§ se Skatteverket, *Handledning för skatterevision 2004*, kap. 18 Underrättelse till revisorsnämnden, SKV 621 utgåva 2.

- H_1 : Andelen GC-varningar är lägre för företag som inte har betalat ut lön till styrelse och VD än företag som har betalat ut sådan lön.

Ägare som arbetar i företaget räknas även som anställd. När företaget börjar gå med förlust är det rimligt att anta att företaget drar ner på personalstyrkan. Är ägaren verksam i bolaget är det troligt att ägaren kommer att vara den siste som lämnar företaget. Alltså borde andelen GC-varningar vara lägre i bolag med få anställda. Därför undersöks hur andelen GC-varningar fördelar sig utefter antal anställda. Nyss förda resonemang resulterar i hypotesen:

- H_2 : Andelen GC-varningar ökar med personalstorleken

3.4. Revision, Revisionsberättelsen och GC-varning

Medvetandet om möjligheten att företagsledningen agerar opportunistiskt eller i strid med intressenter är utgångspunkten till varför revision behövs. De finansiella rapporterna anses otillförlitliga tills revisorn skrivit under en revisionsberättelse (Pentland, 1993). Ur normgivarnas perspektiv ses revisionen som försäkran i första hand (ISA 200, p. 3; Carrington, 2010). Revisorn ska fungera som medlare eller garant för att informationen som lämnas i bokslutet är korrekt (Carrington, 2010). Revisorns uppdrag blir sedan att signalera till användarna vad han eller hon har kommit fram till vid revisionen genom att avge en ren eller oren revisionsberättelse (Carrington, 2010).

3.4.1. Revisionsberättelsens informationsvärde

Med utgångspunkt i att revisionsberättelsen ska ha ett visst informationsvärde för användarna innebär det att revisorn ibland måste framföra en mening som avviker från ledningens. Om revisorn är helt beroende och hans eller hennes åsikt enbart förmedlar företagsledningens vilja skulle värdet av revisionsberättelsen vara noll (DeAngelo, 1981). Detsamma skulle gälla om revisorn enbart förmedlar det som redan är känt. Dock visar Lennox (1999), som undersökte varför revisionsberättelsen inte signalerade träffsäker information för kommande konkurs, att revisorer inte tar hänsyn till kända makroekonomiska eller branschspecifika risker i sin rapportering. För att kunna förvänta sig att revisorn lämnar en GC-varning måste man ta hänsyn till vilka bevis som talar för en framtida konkurs vid tiden för bedömningen. Tid och tillförlitlighet är två faktorer som är av betydelse och som bör påverka vilket ansvar årsredovisningsanvändare kan avkräva revisorer (Anderson, Maletta & Wright, 1998).

3.4.2. Faktorer som påverkar revisorer i deras bedömning av fortsatt drift

Det verkar som om revisorer påverkas av flera faktorer vid sin bedömning om företags fortsatta drift. Medial uppmärksamhet är sådant som kan påverka revisionsutövändet, oavsett om det är påkallat eller inte (Carrington och Catasús, 2007). Åren direkt efter Enrons fall så hade en markant högre andel av de företag som gick i konkurs en GC-varning i sin senaste revisionsberättelse. En andel som senare kom att återgå till nivån innan Enron. Slutsatsen som dras av den observationen är att revisorer ändrade sina beslutskriterier vid valet att utfärda en GC-varning eller inte (Feldmann & Read, 2010).

Förklaringar till fenomenet att revisorer sällan anmärker osäkerhet angående fortsatt drift som lyfts fram i teorin men som inte är avhängiga revisorernas kompetens utan tar sikte på ett beroende är rädslan att bli utbytt efter att ha utfärdat en GC-varning och rädslan att en GC-varning i sig skulle medföra företagets konkurs, så kallad självuppfyllande profetia (Citron & Taffler, 1992).

Ett synsätt beskriver att revisorn blir beroende på grund av närheten till klienten och att personliga känslor såsom sympati, medlidande och vänskap riskerar att spela in i revisorns bedömning och på grund av detta medföra en revisionsberättelse till klientens fördel (Rodgers, Guiral & Gonzalo, 2009). I en senare artikel beskrivs närmre hur bedömningen kompliceras genom att revisorer omedvetet lägger oproportionerlig stor vikt vid de tecknen som skulle tala för företagets fortsatta drift. Detta synes väga tyngre i bedömningen än de etiska incitamenten att varna intressenter och att själv minska risken för åtal, som innebär en benägenhet att lämna en GC-varning (Guiral et al. 2010).

Ekonomiska incitament som motsatsvis skulle tala för en GC-varning är den minskade risken för skadeståndstalan riktade mot revisorer eller, om talan ändå förs, ett mindre skadeståndsbelopp (Kaplan & Williams, 2013). Detta incitament anses svagt i ett "low litigation risk environment", där företag och personer inte driver skadeståndsprocesser mot varandra utan synnerligen goda skäl till skillnad från USA där stämningsansökningar är betydligt vanligare (e. g. Carcello et al., 2009; Hope & Langli, 2010).

Mutchlers (1985) studie använde sig av de nyckeltal som revisorer, via enkäter och intervjuer, förmedlat var viktigast i deras beslut att utfärda en GC-varning eller inte. Med en 89,9 % säkerhetsgrad lyckades modellen förutsäga i vilka fall revisorn hade utfärdat en varning angående fortsatt drift för hela stickprovet som även inkluderade de företag som fått varning tidigare år, för de företag som fick sin första varning var motsvarande siffra 83 %. Resultatet tyder på att den utfärdade varningen är ett bekräftande på problemen som nyckeltalen tyder på i majoritetsfallen (Mutchler, 1985). Tanken att det finns en ovilja från revisorers sida att ändra sitt utlåtande från ett år till ett annat har även senare funnit stöd (Lennox, 1999).

Citron och Taffler (1992) studerade GC-varning och förestående misslyckande (företagsrekonstruktion, frivillig likvidation och konkurs). Deras urval bestod av dessa misslyckade företag förutom i de fall hypoteserna krävde tester följande år. För dessa företag testades andelen GC-varningar beroende av (i) relativ finansiell ställning, (ii) tiden till konkursen samt (iii) både finansiell ställning och tid. En av slutsatserna som stöds av hypoteserna är att revisorer enbart anmärkte i de extrema fallen. Enbart när både den finansiella ställningen var dålig samt konkursen var nära förestående anmärkte revisorer med en högre frekvens än 50 %. Med facit i hand så har hela stickprovet gått i konkurs så denna försiktighet att anmärka tycks onödigt hög. Dessutom visade Citron och Taffler (1992) att majoriteten av företagen som fått GC-varning faktiskt överlevde vilket skulle innebära än mindre försiktighet.

3.4.3. Revisionsbyråns påverkan på revisorn

En annan variabel som har spekulerats påverka revisorns val att anmärka eller inte är revisionsbyråns storlek. Citron & Taffler (1992) menar att de mindre byråerna skulle vara mer ekonomiskt beroende av sina klienter och därmed mindre benägna att anmärka i rädslan att bli utbytt. För denna hypotes fann författarna inget empiriskt stöd, tvärtom hade de mindre byråerna procentuellt något fler anmärkningar. En förklaring skulle kunna vara att deras klienter är i regel mindre företag och ligger finansiellt sett sämre till redan från början (Citron & Taffler, 1992). Värt att notera är att 1992 då artikeln publicerades klassade författarna nio revisionsbyråer som "Big nine UK" (Citron & Taffler, 1992) sedan dess har ett antal sammanslagningar skett och Arthur Andersen gått i konkurs så numera är det vedertagna motsvarande uttrycket "Big four".

Defond et al. (2002) valde att testa om GC-varningar minskar i takt med att revisions- och andra arvoden ökar, med tanke på den skärpta lagstiftning (Sarbanes-Oxley Act) som infördes i USA efter att Enron-Arthur Andersen-skandalen uppdagades. Inget sådant samband kunde fastställas och en förklaring som lyfts är att revisorns institutionella incitament att bevara oberoendet, exempelvis ett förlorat rykte, väger tyngre än de ekonomiska incitament som skulle innebära beroende (Defond et al., 2002).

Wertheim & Fowler (2005) fokuserade sin studie på skillnader mellan olika revisionsbyråer och andelen GC-varningar. Deras urval bestod av företag som ansökt om konkurs mellan 1997 och 2001. De företag vars årsredovisningar inte fanns att tillgå räkenskapsåret innan den ansökta konkursen rensades bort, det vill säga längsta perioden mellan datumet för revisionsberättelsen och datumet för ansökan om konkurs var 12 månader. Resultatet visade i likhet med Citron och Taffler (1992) att de mindre byråerna lämnar GC-varningar oftare, och andelen GC-varningar sjunker i takt med att klientens storlek ökar (Wertheim & Fowler, 2005).

3.4.4. Revisorerers påverkan av lag

Carcello et al. (2009) undersöker effekterna av den regelbaserade lag för styrelsens ställningstagande om fortsatt drift som introducerades i Belgien i augusti 1997:

"... as Article 77 of Belgian Company Law, two financial-juridical criteria for board of directors' GC disclosures:

If the balance sheet shows an accumulated loss [i.e., a deficit in retained earnings], or if the profit and loss account shows a bottom-line loss in two successive years, then the Directors are required to justify in the annual statements the application of the valuation rules in the assumption of continuity." (ibid., s. 1400)

Lagregeln kompletterades tre år senare med bestämmelserna i ISA 570. Författarna visar att 42 % av konkursföretagen fick en GC-varning före lagändringarna mot 72 % efteråt. Det framgick även att andelen konkurser som föranleddes med en ren revisionsberättelse minskat med 33 % medan bolagen som erhöll GC-varning och sedermera överlevde ökat med 12 % (ibid.).

3.5. Konkursmodeller

Olika konkursmodeller baseras i allmänhet på lönsamhet, kassaflöde och skuldsättningsgrad, vilken vikt som sedan tilldelas nyckeltalen är av mindre betydelse eftersom de korrelerar (Beaver et. al., 2005). Ooghe och Balcaen (2007) visar att varken den tekniska utformningen, komplexiteten eller antalet variabler förklarar olika modellers träffsäkerhet.³ Snarare är det modellens kombination av variabler som har betydelse (ibid.).

3.5.1. Altmans ursprungliga modell

Med anledning av att nyckeltalsanalys kritiserats som ett osofistikerat verktyg för att bedöma företags framtida bärkraft utvecklade Altman (1968) en modell för konkursprediktion, Z-modellen, för att ta reda på om kritiken var befogad. Z-modellen utgår ifrån fem nyckeltal med olika koefficienter för att ta fram ett sammanvägt tal för en grupp av bolag som har gått i konkurs och en grupp med friska bolag.

Altmans ursprungliga fem nyckeltal (Altman, 1968, sid. 594):

$$\frac{\text{rörelsekapital}}{\text{totalt kapital}} \quad \frac{\text{balanserad vinst}}{\text{totalt kapital}} \quad \frac{\text{EBIT}}{\text{totalt kapital}} \quad \frac{\text{försäljning}}{\text{totalt kapital}} \quad \frac{\text{aktiernas börsvärde}}{\text{bokfört värde skulder}}$$

I urvalet, som bestod av marknadsnoterade tillverkningsföretag, klassades 95 % av företagen riktigt som konkursbolag (Altman, 1968). Modellen fick ett kraftigt genomslag och har därefter testats och i vissa fall modifierats med både olika koefficienter och olika nyckeltal för att även passa andra urval (e. g. Altman et al., 1977; Koh, 1991; Citron & Taffler 1992; Hagberg, 2006).

3.5.2. En modifiering av Altmans modell med lyckat resultat

Koh (1991) utarbetade i sin studie en konkursmodell som visade sig vara överlägsen revisorn i förutsägandet av en konkurs och föreslog att modellen skulle användas av revisorer som ett stöd vid beslutsfattandet att lämna en GC-varning eller inte. Kohs (1991, s. 332-333) konkursmodell består av ekvationen:

$$Z = 9,8967 + 0,7979*QACL + 0,5569*MVTA - 12,0050*TLTA - 0,0054*IEBT + 16,6764*NITA + 0,8644*RETA$$

Där,

$$QACL: \quad \frac{\text{likvida medel+kundfordringar}}{\text{kortfristiga skulder}}$$

$$MVTA: \quad \frac{\text{aktiernas börsvärde}}{\text{totalt kapital}}$$

$$TLTA: \quad \frac{\text{totalt kapital}-\text{totalt aktievärde}}{\text{totalt kapital}}$$

$$NITA: \quad \frac{\text{nettoinkomst efter skatt}}{\text{totalt kapital}}$$

³ Några typer av konkursmodeller är: linjär regressionsanalys, neural networks, distance to default, logit, probit. Altmans och Kohs konkursmodeller är av typen MDA, multiple discriminant analysis.

$$\text{IEBT: } \frac{\text{räntebetalningar}}{\text{räntebetalningar} + \text{resultat före skatt}} \quad \text{RETA: } \frac{\text{balanserad vinst}}{\text{totalt kapital}}$$

Z-värden under 1,7040 indikerar konkurs. Då Kohs (1991) modell använder börsvärde (MVTA) är modellen olämplig att applicera på vår studies urval.

Lennox (1999) påpekar att en liten andel GC-varningar inte behöver innebära revisorernas misslyckande och att konkursmodeller är bra som benchmark för att avgöra om så är fallet. Han belyser att en begränsning som Kohs studie hade var att det inte fanns en kontrollgrupp med aktiva företag. Men även med tillägget av en kontrollgrupp visade sig konkursmodellen vara mer effektiv än revisorerna hade varit (Lennox, 1999).

3.5.3. Altmans modell utvecklas

En ny version, Z' -modellen, utvecklades för att kunna vara applicerbar på privata företag där det bokförda värdet av eget kapital används i stället för marknadsvärdet. Därefter kom Z'' -modellen som eliminerar nyckeltalet försäljning/totalt kapital med motiveringen att det är ett nyckeltal som varierar kraftigt mellan olika branscher (Altman, 2006). Dessutom har nyckeltalet kritiserats för att vara en dålig konkursindikator (Balcaen & Ooghe, 2007). I och med Z'' -modellen finns en konkursmodell som är användbar på både privata och publika bolag, oberoende av branschtillhörighet. Hagberg (2006) presenterar och använder Z'' -modellen i sin studie:

$$Z'' = 6,56X_1 + 3,26X_2 + 6,72X_3 + 1,05X_4$$

Där,

$$X_1 = \frac{\text{rörelsekapital}}{\text{totalt kapital}} \quad X_2 = \frac{\text{balanserad vinst}}{\text{totalt kapital}} \quad X_3 = \frac{\text{EBIT}}{\text{totalt kapital}} \quad X_4 = \frac{\text{bokfört värde eget kapital}}{\text{totala skulder}}$$

Gränsvärdet för konkurs är Z'' -värden understigande 1,10.

Då vårt urval definieras nästan uteslutande av privata bolag kan vi inte använda Altmans ursprungsmodell rakt av och därför har vi valt att använda Z'' -modellen. Dels för att den eliminerar branschspecifika effekter, dels för att den är anpassad för såväl privata som publika bolag. Vårt urval innehåller både privata- och publika bolag och är inhämtat utan hänsyn till branschtillhörighet.

Hagberg (2006) visar att det finns signifikanta skillnader i finansiella nyckeltal mellan företag som går i konkurs och företag som lever vidare. Antagandet om att så är fallet är en fundamental förutsättning för jämförbarhet mellan årsredovisningar och om det inte finns några skillnader mellan konkursföretag och överlevare är de nyckeltalsanalyser som banker och investerare gör meningslösa. Hagberg (2006) undersöker tidigare studiers mest frekventa och framgångsrika nyckeltal fem år bakåt i tiden från konkurstillfället. Alla svenska aktiebolag med fler än 50 anställda som gick i konkurs mellan 1998 och 2003 matchades mot överlevare. Dessutom visade sig Z'' -modellen träffa rätt i 62 % av konkursföretagen (Hagberg, 2006).

3.5.4. Kritik mot användandet av konkursmodeller

Agarwal och Taffler (2006) kritiserar nyckeltalsbaserade konkursmodeller för att vara urvalsberoende det vill säga att konkursmodellen är utarbetad med facit i hand. Alternativet som föreslås är en longitudinell studie av ett stort antal företag som just idag kan analyseras genom modellen för att bedöma konkursrisk inom 12 månader och sedan följa upp resultatet. Författarna lyfter fram fyra problem med nyckeltalsbaserade konkursmodeller:

- redovisningen är historisk och säger inget om framtiden
- tillgångarnas verkliga värde kan skilja sig från det bokförda
- redovisningen upprättas av en eventuellt opportunistisk ledning
- årsredovisningen upprättas med antagande om fortsatt drift och är därmed definitionsmässigt av tveksamt användningsvärde för konkursprediktion

Ett ytterligare problem är att posterna i balansräkningen kan värderas på olika sätt (Pinches, 1996 i Hagberg, 2006, s. 24). Trots att redovisningen är historisk och balansräkningen inte alltid reflekterar verkliga värden baseras många prognosmodeller på historiska siffror. Det går aldrig att säga med säkerhet hur framtiden kommer utspela sig, men man kan i alla fall få en fingervisning. Det går heller inte att bortse ifrån att de ovan nämnda empiriska undersökningarna haft en hög träffsäkerhet trots konkursmodellernas inneboende problem.

Andra problem som lyfts är att företag kan ha väsentligt olika vägar till konkurs (Argenti, 1976; Laitinen, 1991). Laitinen (1991, s. 666) identifierar tre typer av konkursbolag: ”a chronic failure firm” där alla nyckeltal är dåliga redan fyra år före konkurs (33 %), ”a revenue financing failure firm” där intäkterna inte räcker (27 %) och ”an acute failure firm” där alla nyckeltal dramatiskt avviker i senaste bokslutet (40 %).

Olika typer av konkurser kan inte förutsägas optimalt med endast en och samma modell utan hänsyn måste tas till vilken typ av konkursprocess ett företag står inför och en bedömning måste också göras av hur långt den processen har gått (Sormunen & Laitinen, 2012).

Hopwood et al. (1994) ifrågasätter tidigare studiers slutsatser att en konkursmodell är ett användbart verktyg för revisorer. Deras kritik baseras på två grunder. Dels eftersom att modellerna har funnits under en lång tid, så är det troligt att revisorer känner till deras existens. Dels, givet medvetenhet om modellernas existens, är det inte troligt att revisorer misslyckas med att använda dem. Därför dras slutsatsen att sättet tidigare studier är utformade på automatiskt medför en högre träffsäkerhet för modellen. Studien skiljer sig på så sätt att faktorer som påverkar revisorers bedömning och som tidigare studier inte hade beaktat vävdes in i modellen för att efterlikna den egentliga beslutsmiljön som revisorer står inför. Resultatet visade inte att modellen är mer träffsäker än revisorn i att förutsäga konkurs, med tillägget att varken revisorer eller konkursmodeller var särskilt bra indikatorer (Hopwood et al., 1994).

3.5.5. Hypotesformulering

Vi antar att nyckeltal är väsentligt användbara för att jämföra olika företag samt att de är av vikt för revisorer vid valet att utfärda en GC-varning eller inte. Därför är hypotes 3 formulerad enligt nedan:

- *H₃: Det finns signifikanta skillnader i nyckeltalen mellan de företag som har fått en GC-varning och de utan.*

För att vi inte bara ska kunna uttala oss om skillnaden mellan nyckeltalen i de olika grupperna vill vi även styrka att andelen GC-varningar har en negativ korrelation med Z'' -värdet. Vår fjärde uppställda hypotes lyder därför:

- *H₄: Sämre nyckeltal ökar sannolikheten för en GC-varning.*

Revisorer behöver inte uttala sig om företagets bärkraft längre fram än kommande räkenskapsår. En konkurs kan vara oväntad men det är ändå ett rimligt antagande att det blir lättare att förutsäga konkurs ju närmre i tiden den ligger. Detta har vi valt att undersöka genom vår femte hypotes:

- *H₅: Kortare tid innan konkurs ökar sannolikheten för en GC-varning.*

3.6. Sammanfattning av den teoretiska referensramen

När företagsledning inträder i rollen som principal emot revisorn visar agentteorin att det är psykologiskt omöjligt för revisorn att förhålla sig oberoende (Bazerman et al., 1997). Öhman (2007) skriver att i aktiebolag med många spridda ägare som inte deltar i driften får revisorn en mer sporadisk relation till ägarna än till företagsledningen vilket bidrar till revisorns beroende mot företagsledningen.

Förklaringar till fenomenet att revisorer sällan anmärker osäkerhet angående fortsatt drift kopplat till revisorers beroende är rädslan att bli utbytt efter att ha utfärdat en GC-varning, att GC-varningen skulle bli en självuppfyllande profetia (Citron & Taffler, 1992) samt att revisorn har en personlig, känslomässig koppling till klienten (Rodgers et. al., 2009). Argument emot dessa förklaringar är att revisorns institutionella incitament att bevara oberoendet, exempelvis ett förlorat rykte, väger tyngre än de ekonomiska incitament ett beroende skulle innebära (Defond et. al., 2002).

Studier har visat att konkursmodeller kan ge bättre indikationer på konkurs än vad revisorer gör (e. g. Koh, 1991; Lennox, 1999).

Vi har slutit oss till att Z'' -modellen är bäst lämpad för vår studie därför att den eliminerar branschspecifika effekter och är anpassad för både privata och publika bolag.

3.6.1. Hypoteser

Sammanfattningsvis har den inledande frågeställningen och den teoretiska referensramen lett oss fram till att formulera följande hypoteser:

H₁: Andelen GC-varningar är lägre för företag som inte har betalat ut lön till styrelse och VD än företag som har betalat ut sådan lön.

H₂: Andelen GC-varningar ökar med personalstorleken

H₃: Det finns signifikanta skillnader i nyckeltalen mellan de företag som har fått en GC-varning och de utan.

H₄: Sämre nyckeltal ökar sannolikheten för en GC-varning.

H₅: Kortare tid innan konkurs ökar sannolikheten för en GC-varning.

4. Empiri

Den insamlade empirin presenteras inledningsvis med beskrivande statistik för att ge en uppfattning om GC-varningens förekomst i sig, i jämförelse med andra anmärkningar och i jämförelse med Altmans Z'' -modell. Därefter följer hypotesprövningen och resultaten därifrån. Val av testmodell och grundläggande antagande presenteras löpande, kopplat till respektive hypotes. Alla beräkningar har utförts med hjälp av Excel.

4.1. GC-varningen och övriga anmärkningar

Av de 450 studerade revisionsberättelserna som ingår i det slutgiltiga urvalet innehöll 14,7 % en anmärkning angående fortsatt drift. Andelen rena revisionsberättelser uppgick till 50,4 % och övriga rena till 34,9 % som framgår av diagram 1 nedan.

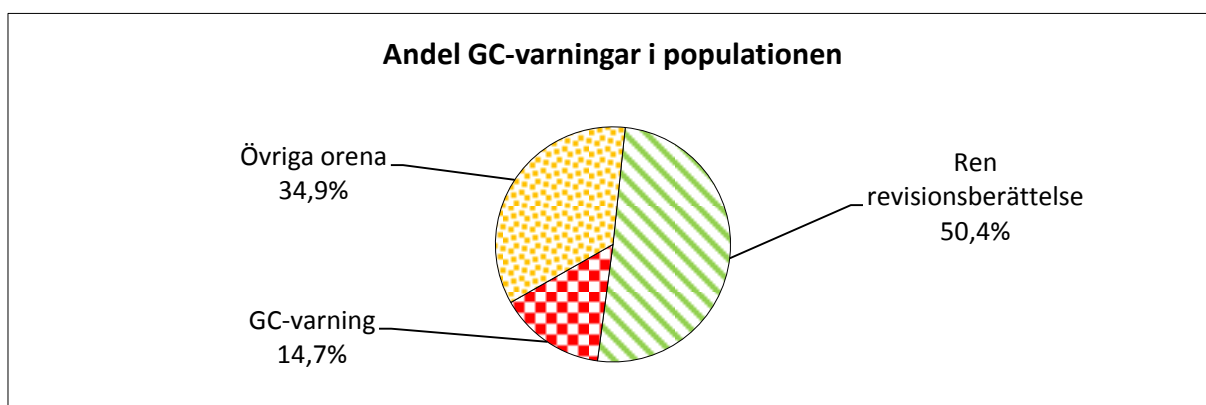

Diagram 1. Cirkeldiagram över GC, Ren och Övriga rena.

GC-varningarna och de övriga revisorsanmärkningarna fördelade sig enligt de kategorier och frekvenser som illustreras i nedanstående stapeldiagram.

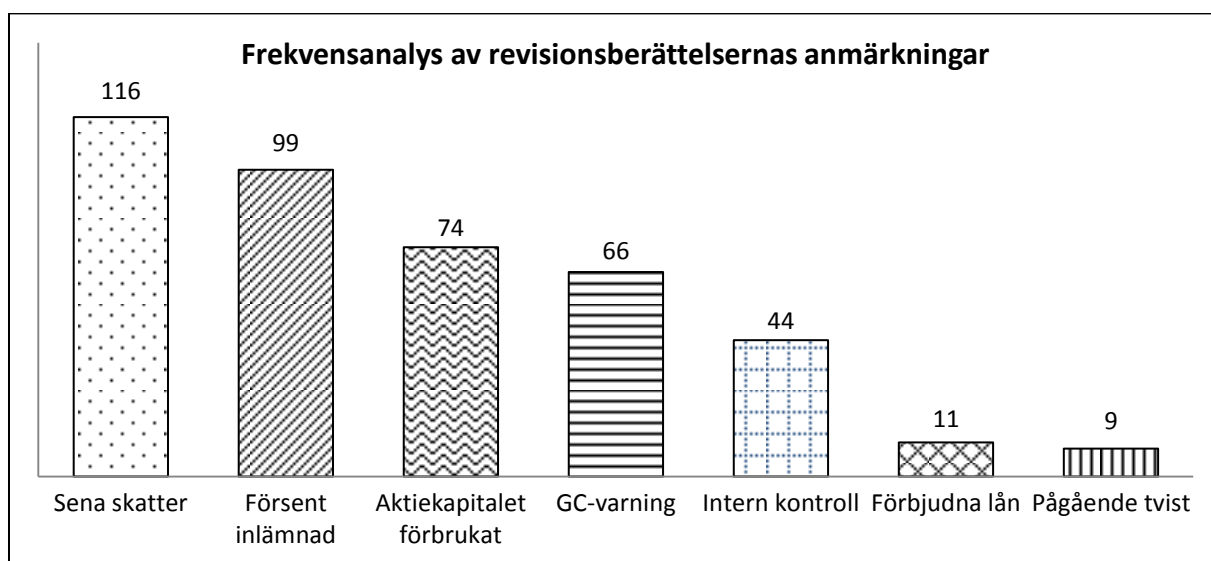

Diagram 2. Fördelning av anmärkningar i de undersökta revisionsberättelserna.

Diagram 2 ovan visar att anmärkningen om sent inbetalda skatter är den vanligaste. Att revisorn är skyldig att göra denna anmärkning stadgas särskilt i ABL 9:34 p. 4. Att årsredovisningen har lämnats in försent är den näst vanligaste och följs av att aktiekapitalet har förbrukats till mer än hälften. Årsredovisningen är försent inlämnad om den ordinarie bolagsstämman inte har kunnat hållas inom 6 månader efter räkenskapsårets slut som ABL 7:10 kräver. När aktiekapitalet är, eller befaras vara, förbrukat till mer än hälften måste styrelsen upprätta en kontrollbalansräkning enligt ABL 25:13. I båda dessa fall har bolagsledningen handlat i strid med ABL och revisorn är skyldig att göra en anmärkning om detta i revisionsberättelsen enligt ABL 9:33.

GC-varning kommer på en fjärdeplats och vägledning till när denna anmärkning ska göras finns, som nämnts ovan, i ISA 570. Därmed är GC-varning den mest förekommande bland anmärkningarna som inte har ett tydligt lagstöd.

Tabell 1 nedan visar att GC-varningen (GC) och anmärkning om att aktiekapitalet är förbrukat (AK) förekommer oftare ju närmre i tiden konkursen ligger.

Anmärkningar indelat efter dagar.					
	<u>1-91</u>	<u>92-182</u>	<u>183-274</u>	<u>275-365</u>	<u>totalt</u>
GC och AK	14	11	4	1	30
GC utan AK	16	8	5	7	36
AK utan GC	14	15	8	7	44
varken GC eller AK	49	87	102	102	340
totalt	93	121	119	117	450

Tabell 1. GC-varning (GC) och anmärkning om att aktiekapitalet förbrukats (AK).

Gruppen revisionsberättelser där aktiekapitalet är förbrukat men ingen GC-varning lämnats består av 44 bolag, fler än de som fått GC-varning och AK och fler än de som fått GC-varning utan anmärkning om att aktiekapitalet är förbrukat. Bland de årsredovisningar där aktiekapitalet är förbrukat har revisorn lämnat GC-varning i 27,4% av fallen. Revisorn har i 19 fall anmärkt om AK trots att aktiekapitalet i årsredovisningen varit intakt, dessa har då rört händelser efter balansdagen.

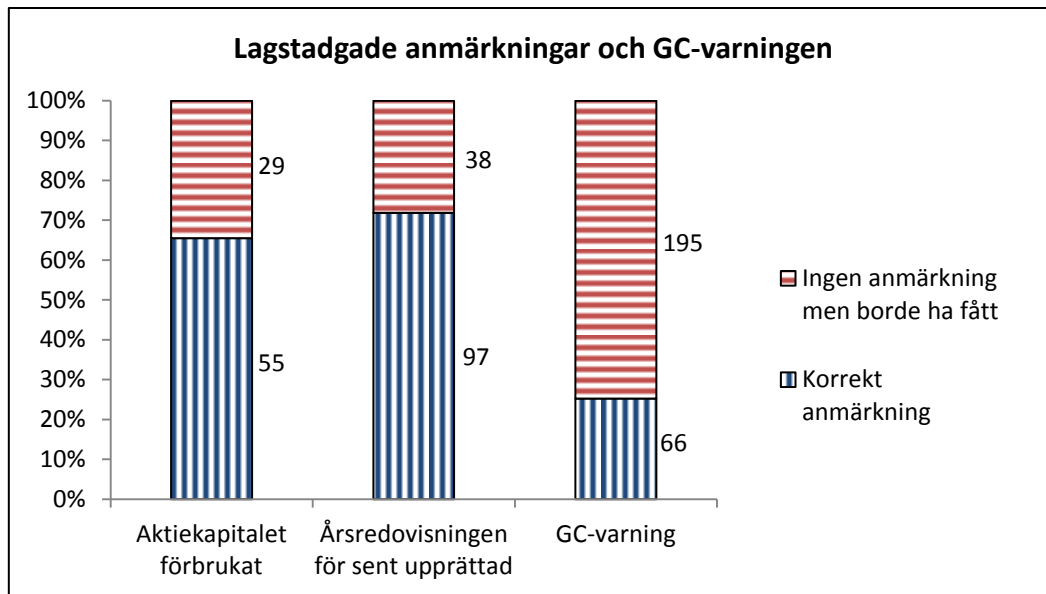

Diagram 3. Frekvens för olika lagstadgade anmärkningar och GC-varningen.

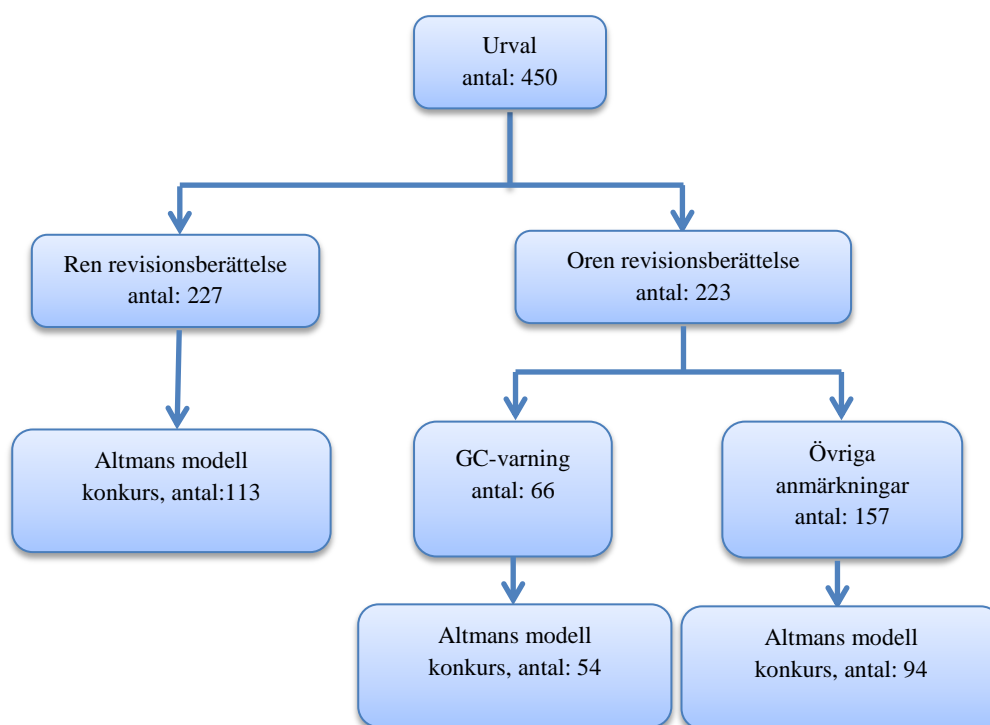
Staplarna i diagram 3 visar samtliga fall där respektive anmärkning rimligen borde funnits. Upplysning ska lämnas i revisionsberättelsen om aktiekapitalet har förbrukats till mer än hälften. Detta har kontrollerats genom att relatera $\sum(\text{eget kapital})$ till aktiekapitalet/2. 84 bolag i urvalet hade till mer än hälften förbrukat aktiekapitalet och 55 av dem hade fått denna anmärkning.

Årsstämma ska hållas inom sex månader från bokslutsdagen och revisorn ska upplysa om brott mot ABL i revisionsberättelsen. Detta har kontrollerats genom att räkna dagarna från bokslutsdagen till dagen för revisionsberättelsens avlämnade och om den tidsperioden överstigit sex månader kan årsredovisningen inte rimligen ha upprättats i rätt tid. Av 135 bolag i denna grupp hade 97 fått anmärkningen.

GC-varningen är en bedömningsfråga. Alla 450 konkurser kan inte rimligen förutses så gruppen har därför reducerats till en storlek motsvarande de bolag där vi tror att konkursen kunde förutses. Det är de bolag som Z'' -modellen klassat som konkursbolag (261 av 450). Revisorernas 66 GC-varningar ställt mot modellens 261 konkursbolag motsvarar 25 %. Avsevärt mindre än såväl försent inlämnad som aktiekapitalet förbrukat. Det finns fler anmärkningar som revisorn måste upplysa om (e. g. skatterutiner) men att undersöka dem hade krävt ett kompletterande källmaterial.

4.2. GC-varningen och Altmans Z'' -modell

Resultaten av Altmans modell har tagits fram genom att Z'' -värden har beräknats för samtliga bolag i respektive kategori och ställts mot modellens gränsvärde för konkurs. Utfallet redovisas i figuren nedan.

Figur 5. Kategorisering av bearbetade revisionsberättelser samt nyckeltalsanalyser. Källa: egen.

Som vi kan utläsa av resultatet ovan har revisorerna anmärkt kring företagets förmåga för fortsatt drift i 66 fall. Detta motsvarar 14,7 % av samtliga bolag i urvalet och 29,6 % av bolagen i gruppen med oren revisionsberättelse.

Genom att ställa utfallet av revisorernas GC-varningar mot resultatet ifrån Altmans modell ser vi att modellen ger en större träffsäkerhet än vad revisorerna gör. Altmans modell bedömer nära stående konkurs i totalt 261 fall, motsvarande 58,0 % av samtliga studerade bolag.

Z''-modellen	Konkurs		Ej konkurs		Totalt	
	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent
Revisorn						
GC-varning	54	12 %	12	2,7 %	66	14,7 %
Ej GC-varning	207	46 %	177	39,3 %	384	85,3 %
Totalt	261	58 %	189	42 %	450	100 %

Tabell 2. Konkursmodellens prediktion jämfört med revisorns uttalande i revisionsberättelsen.

Tabell 2 visar hur konkursmodellens och revisorns utlåtanden skiljer sig respektive sammanfaller. I 12 av de 66 företag som revisorn har varnat angående fortsatt drift gav konkursmodellen ingen indikation på konkurs. I 39,3 % av fallen gav varken revisor eller Z''-modell någon indikation på konkurs.

4.3. Hypotesprövning

Nedan kommer de fem hypoteser som formulerades i teorikapitlet att prövas. De två första undersöker antaganden baserade på agentteorin och de tre övriga baseras på tidigare studier inom området för konkursmodeller och revision.

4.3.1. Agentteorin

I det föregående har resonerats att ett eventuellt beroende mellan revisor och företagsledning är mer sannolikt då företagsledning och ägare utgörs av samma person. Detsamma gäller om företaget är litet, sett till antal anställda. Följande två hypoteser söker ta fasta på det beroende agentteorin föreslår vara oundvikligt.

4.3.1.1. Lön till styrelse och VD

H_1 : Andelen GC-varningar är lägre för företag som inte har betalat ut lön till styrelse och VD än företag som har betalat ut sådan lön.

H_0 : Andelen GC-varningar är oberoende av lön till styrelse och VD.

Ersättning till styrelse och VD i urvalet fördelade sig enligt tabell 3 nedan.

	Antal företag	GC-varningar	Andel GC-varningar
Utan lön	185	26	14,05 %
Med lön	265	40	15,09 %
Totalt:	450	66	14,67 %

Tabell 3. GC-varningar i förhållande till styrelse och VDs ersättning.

Tabell 3 visar att andelen GC-varningar är lägre bland företagen som inte betalt ut lön till styrelse och VD än för företag som avlönat företagsledningen. Skillnaden mellan de två företagsgrupperna förefaller dock vara förhållandevis liten och vi behöver beräkna om skillnaden är signifikant. Genom att bestämma den statistiska signifikansen anger vi risken att förkasta nollhypotesen då denna är sann (Körner & Wahlgren, 2006). Den statistiska signifikansen ger oss möjligheten att beräkna säkerheten i vilken utsträckning resultaten går att generalisera till populationen (Bryman & Bell, 2005).

I det här fallet avser vi jämföra skillnaden mellan proportionstal och i fall inga signifikanta skillnader finns mellan andelen GC-varningar för företag med företagsledning utan lön och andelen GC-varningar för företag som avlönat företagsledningen. Nollhypotesen antar uttrycket:

$$H_0 = \pi_{UTAN} - \pi_{MED} = 0$$

Där,

π_{UTAN} är andelen GC-varningar för företag med företagsledning utan lön (14,05 %) och, π_{MED} är andelen GC-varningar för företag som avlönat företagsledningen (15,09%).

Alternativet är att det finns signifikanta skillnader mellan de två grupperna av företag.

$$H_1 = \pi_{UTAN} - \pi_{MED} \neq 0$$

När analysen avser skillnaden mellan proportionstal ($\pi_{UTAN} - \pi_{MED}$) i två populationer används testfunktionen (Körner & Wahlgren, 2006):

$$Z = \frac{P_{UTAN} - P_{MED}}{\sqrt{P(1-P)\left(\frac{1}{n_{UTAN}} + \frac{1}{n_{MED}}\right)}}$$

Där,

P_{UTAN} är andelen GC-varningar i populationen där företagsledningen inte fått lön (14,05 %),

P_{MED} är andelen GC-varningar i populationen där företagsledningen har fått lön (15,09 %),

P är andelen GC-varningar för de två grupperna tillsammans (14,67 %),

n_{UTAN} är stickprovsstorleken på företag där företagsledningen är utan lön (185 st.),

n_{MED} är stickprovsstorleken på företag där företagsledningen har fått lön (265 st.).

Z beräknas till -0,31 vilket ger ett p-värde på ungefär 75,7 %.

Givet vår nollhypotes anger p-värdet sannolikheten för att få ett större Z -värde, till absolut belopp, än det vi observerat vid vår provning. Desto mindre p-värde ju starkare stöd för vår mothypotes och mindre sannolikhet att förkasta en sann nollhypotes. Genomgående använder vi en 5-procentig signifikansnivå, vilket innebär att p-värdet måste understiga 5 % för att nollhypotesen ska kunna förkastas.

Det beräknade p-värdet (75,7 %) innebär att nollhypotesen accepteras och att vi inte kan påvisa någon signifikant skillnad mellan andelen GC-varningar för företag som avlönat företagsledningen och andelen GC-varningar för företag som inte avlönat företagsledningen. Resultatet visar att svenska revisorers oberoende inte sjunker med företagsledningens lön.

4.3.1.2. Antal anställda

H_2 : andelen GC-varningar ökar med personlastorlek..

H_0 : andelen GC-varningar är oberoende av personalstorlek.

Andelen GC-varningar utefter antal anställda i urvalet fördelade sig enligt tabellen nedan.

Antal anställda	Antal företag	Andel GC-varning
0 till 5	109	15,60 %
6 till 10	100	11,00 %
11 till 15	71	14,08 %
16 till 20	56	7,14 %
21 till 25	27	22,22 %
Mer än 25	87	20,69 %
TOTALT:	450	14,67 %

Tabell 4. GC-varningar i förhållande till personalstorlek.

För en överskådligare bild redovisas resultatet även i nedan diagram.

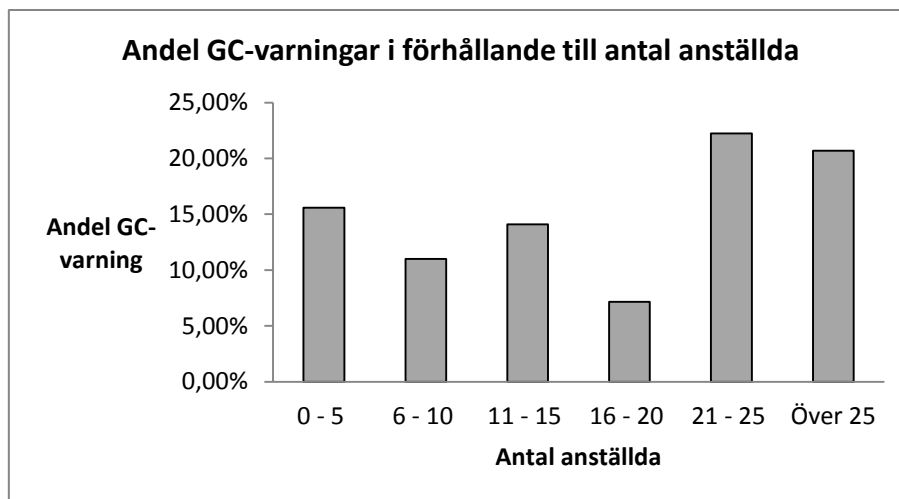

Diagram 4. Andelen GC-varningar i respektive kategori över antal anställda.

För att statistiskt säkerställa ett uttalande används χ^2 -metoden. Metoden innebär att vi jämför observerat antal GC-varningar mot förväntat antal GC-varningar och syftar till att fastslå hur säkra vi kan vara på sambandet mellan de två variablerna anställda och GC-varningar (Körner & Wahlgren, 2006; Bryman & Bell, 2005). För varje kategori av antal anställda beräknas således differensen mellan det observerade antalet GC-varningar och det förväntade antalet. Det förväntade antalet GC-varningar beräknas genom att antalet företag i respektive kategori multipliceras med den förväntade andelen GC-varningar, vilket är andelen GC-varningar i hela urvalet (14,7 %). Differenserna kvadreras och divideras med respektive förväntat antal GC-varningar vilket summeras till det avrundade χ^2 -värdet: 6,0522. Beräkningen redovisas i tabell 5 nedan.

Antal anställda	Antal företag	Observerat antal GC-varning	Förväntat antal GC-varning	Differens	χ^2
0 till 5	109	17	16	1	0,0625
6 till 10	100	11	15	-4	1,0667
11 till 15	71	10	10	0	0
16 till 20	56	4	8	-4	2
21 till 25	27	6	4	2	1
Över 25	87	18	13	5	1,9231
TOTALT:	450	66	66		6,0522

Tabell 5. Beräkning av χ^2 -värde för test av hypotes 2.

För att acceptera nollhypotesen ska χ^2 -summan anta ett lågt värde. För att kunna förkasta nollhypotesen förutsätts att differensen mellan de observerade- och förväntadevärdena är stor och χ^2 -värdet blir ett stort tal (Körner & Wahlgren, 2006). χ^2 -testet förutsätter att ingen av de förväntade frekvenserna understiger 1 samt att högst 20 % av de förväntade antalen GC-varningar understiger 5 (ibid.). Båda förutsättningarna uppfylls. Bara själva χ^2 -värdet har ensamt inget värde i sig utan är bara meningsfullt satt i relation till vald signifikansnivå (Bryman & Bell, 2005). Gränsvärdet för vad som är ett stort respektive lågt χ^2 -värde hämtas ur tabell (Körner, 2011, s. 18) genom att antalet frihetsgrader och önskad signifikansnivå fastställs. Antalet frihetsgrader i vårt fall är 5 och vår signifikansnivå är 5 % vilket ger gränsvärdet 11,070.

Det beräknade χ^2 -värdet (6,0522) understiger gränsvärdet vilket innebär att nollhypotesen *inte* kan förkastas. Testet ger stöd för att personalstorleken sannolikt *inte* påverkar andelen GC-varningar.

4.3.2. Andra faktorer

Tidigare studier har jämfört konkursmodeller med revisorsutlåtanden och sökt förklara vad som inverkar på revisorns beslut att lämna en GC-varning. Finansiell ställning och tiden till konkurs har lyfts fram som två förklarande variabler (Citron & Taffler, 1992). Följande tre hypoteser testar hur den insamlade svenska empirin förhåller sig i ett internationellt sammanhang.

4.3.2.1. Skillnad i nyckeltal

H_3 : *Det finns signifikanta skillnader i nyckeltalen mellan de företag med GC-varning och de utan.*

H_0 : *Det finns inga signifikanta skillnader i nyckeltalen mellan de företag med GC-varning och de utan.*

För att pröva den tredje hypotesen används ett Z-test för att kontrollera för signifikanta skillnader i nyckeltalens medelvärden mellan gruppen företag med GC-varning respektive utan GC-varning. Z-testet är tillämpligt eftersom de enskilda nyckeltal som konkursmodellen utgörs av är normalfördelade och grupperna är större än 30 (Körner & Wahlgren, 2006).

Testvariabeln Z och beslutsregeln med en signifikansnivå på 5 % blir (ibid., s. 220):

$$Z = \frac{\bar{x}_{MED} - \bar{x}_{UTAN} - D_0}{\sqrt{\frac{S_{MED}^2}{n_{MED}} + \frac{S_{UTAN}^2}{n_{UTAN}}}} > |1,96|$$

Där D, differensen mellan medelvärden = 0 under H_0 (ingen skillnad).

Däremot efter att ha slagit samman våra nyckeltal med hjälp av konkursmodellen antar de uträknade z'' -värdena, inte en normalfördelning. Därför används ett Mann-Whitney U-test, som inte kräver normalfördelning (Newbold, 2007 s. 600-601).

Resultatet av beräkningarna visas i nedanstående tabell:

	<u>rörelsekapital</u>	<u>balanserad vinst</u>	<u>EBIT</u>	<u>eget kapital</u>	z''
	<u>totalt kapital</u>	<u>totalt kapital</u>	<u>totalt kapital</u>	<u>totala skulder</u>	
z	-3,19	-2,63	-2,82	-2,40	-4,80
p	0,00	0,01	0,00	0,01	

Tabell 6. Z-värden för olika nyckeltal efter GC-varning.

För vart och ett av de nyckeltal som konkursmodellen baseras på antar z-värdena ett lägre värde än -1,96 som vår beslutsregel krävde. Därför kan nollhypotesen förkastas på signifikansnivån 5 % och därmed antas mothypotesen. Stöd har alltså funnits för att det *finns* skillnader i nyckeltalen mellan de företag som har fått en GC-varning och de som inte har fått en GC-varning. För z'' -värdena skiljer sig medianen åt mellan de båda populationerna.

4.3.2.2. Sämre nyckeltal

H_4 : Sämre nyckeltal ökar sannolikheten för en GC-varning i revisionsberättelsen.

H_0 : Sannolikheten för en GC-varning i revisionsberättelsen är oberoende av nyckeltal.

För att testa den fjärde hypotesen har nyckeltalen slagits samman med hjälp av Z'' -modellen. På så sätt får varje bolag i urvalet ett eget z'' -värde. Därefter har företagen med en GC-varning lyfts ut och den betingade sannolikheten för en GC-varning givet ett z'' -värde som är mindre än eller lika med det individuellt framräknade z'' -värdet räknats ut. Den betingade sannolikheten har beräknats enligt Newbold (2007, s. 99).

När dessa plottas, rensade för två extremer ser det ut såhär:

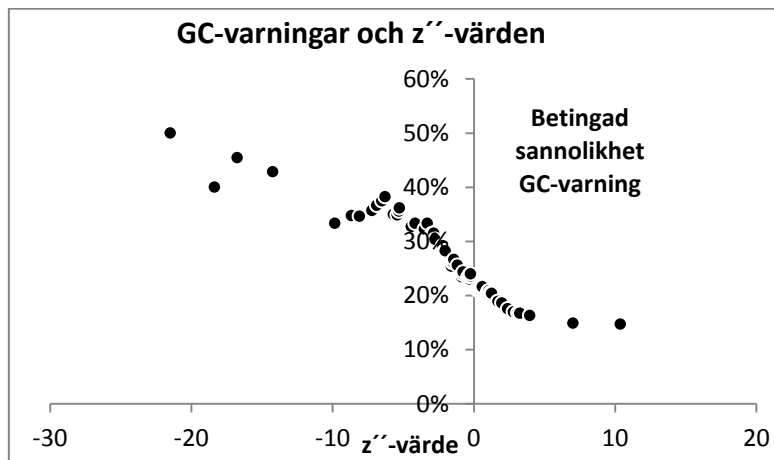

Diagram 5. Betingad sannolikhet för GC-varning givet z'' -värde.

Diagram 5 visar ett negativt samband mellan ett stigande z'' -värde och andelen GC-varningar. Det är viktigt att inte tolka y-axeln som absoluta procenttal. Eftersom det rör sig om den betingade sannolikheten kommer alltid den sista punktens sannolikhet för en GC-varning att vara 14,7 %. Däremot om inget linjärt samband föreligger som vår nollhypotes ämnar undersöka skulle GC-varningarna vara jämnt distribuerade. Eftersom det är ett linjärt samband som söks testar vi om regressionskurvans lutning, b_1 , är 0.

Testvariabeln, t , och beslutsregeln med en signifikansnivå på 5 % för detta test är (Newbold, 2007 s. 431):

$$t = \frac{b_1 - \beta_1}{s_b} \leq -1,671$$

Ett framräknat t -värde på $\approx -25,03$ resulterar i att vi kan förkasta nollhypotesen och anta mothypotesen, därmed finns ett starkt stöd för att sämre nyckeltal ökar sannolikheten för en GC-varning i revisionsberättelsen.

4.3.2.3. Tiden

H_5 : Kortare tid innan konkurs ökar sannolikheten för GC-varning.

H_0 : Sannolikheten för GC-varning är oberoende av tiden till konkurs.

För att kontrollera detta har samma testvariabel och beslutsregel som i hypotes 4 använts. Skillnaden är att här har tiden, räknat i dagar från revisionsberättelsens undertecknande till inledd konkurs, satts som oberoende variabel istället för Z'' -värdet.

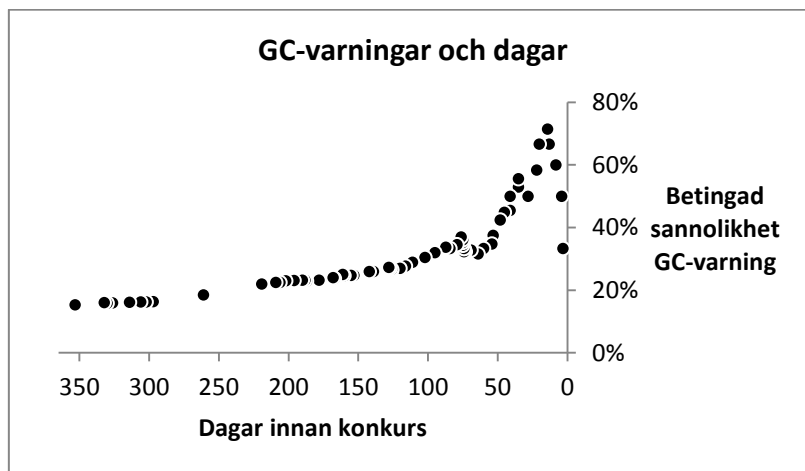

Diagram 6. Betingad sannolikhet för GC-varning givet dagar till konkurs.

Diagrammet visar att ju närmre i tiden konkursen ligger desto större andel GC-varningar. Precis som i föregående diagram bör man inte fokusera på de absoluta procenttalen utan det är lutningen som är av intresse.

För att försäkra oss om att det verkligen är tiden och inte Z'' -värdena som förklarar resultatet även i detta fall så beräknas korrelationen mellan dagarna och Z'' -värdena. Förvånansvärt nog blev korrelationen inte ens 1 % (0,7569 %) och vi kan vara säkra på att det är tiden som är den förklarande variabeln.

För att kunna förkasta nollhypotesen ska t-värdet vara $\leq -1,671$. Det framräknade värdet i detta fall var $\approx -11,62$. Nollhypotesen kan förkastas och mothypotesen antas därför vara sann. Resultatet innebär att det är statistiskt säkerställt att sannolikheten för en GC-varning ökar ju närmre förestående en konkurs är.

5. Analys

Analysen inleds med en tolkning av vad det empiriska resultatet kring Altmans Z''-modell, GC-varningarna och övriga anmärkningar innebär. Därefter följer en genomgång av hypoteserna och deras koppling till den teoretiska referensramen.

5.1. Altmans Z''-modell

Z''-modellen träffade rätt på 58 % av företagen i vårt urval (konkurs 2012) mot 62 % av fallen när modellen testades av Hagberg (2006) på företag som gått i konkurs 1998-2003. Modellen klassificerade betydligt fler bolag korrekt som konkursmässiga än de 14,7 % där revisorerna anmärkte.

En förklaring till att utfallet av Z''-modellen i vår studie blir något lägre än Hagbergs (2006) kan finnas i att urvalen av bolag skiljer sig åt mellan studierna. Där vi valde ut aktiebolag med en omsättning över 10 miljoner kronor valde Hagberg (2006) ut aktiebolag med fler än 50 anställda. Bara en tiondel av företagen i vårt slutgiltiga urval hade fler än 50 anställda. Därmed har här studerats en grupp av företag som är avsevärt mindre i storlek än i Hagbergs urval.

Hur många av urvalets konkurser det är rimligt att anta som förutsebara är mycket svårt att bedöma, därför har mänsklig kapacitet likställts med konkursmodellens kapacitet. Därmed inte säkert att revisorn och konkursmodellen skulle klassificera samma bolag (det gjorde de inte), men väl en lika stor andel. Trots en minskning av förutsebara konkurser i populationen når inte revisorerna högre än ungefär 25 %. Detta stöder Carcellos et al. (2009) tes om att ett regelbaserat beslutsstöd är mer effektivt än ett bedömningsbaserat beslutsstöd.

5.2. GC-varning

Andelen konkursbolag med GC-varning uppgår till 14,7 %, vilket är en låg siffra jämfört med tidigare studier från andra länder (Carcello et al., 2009; Feldmann & Read, 2010; Citron & Taffler, 1992; Lennox, 1999). Flera av dessa studier har dock fokuserat på publika bolag så en möjlig förklaring till vår studies låga frekvens av GC-varningar är att revisionsberättelsen i privata bolag riktar sig till färre intressenter och inte behöver förmedla lika mycket information. En annan anledning till den låga siffran kan vara att Sverige är ett "low litigation risk environment" (e. g. Carcello et al., 2009; Hope & Langli, 2010).

Själva GC-varningen i sig kan ses som en varningsflagga främst avsedd för de befintliga och potentiella investerarna i intressentkretsen, men hur många potentiella investerare har egentligen ett svenskt, privat bolag med en omsättning över 10 miljoner kronor? Hur man än räknar borde det vara färre än för ett publikt bolag. Edenhammar et al. (2013) konstaterar att antalet intressenter ökar i takt med bolagets storlek. Ur det lilla företags perspektiv, med få

intressenter, skulle man kunna se GC-varningen som en varningsflagga eller väckarklocka för ledningen snarare än intressenterna.

En möjlig förklaring till varför GC-varningar inte utfärdas i större utsträckning är att konkursen inte har varit möjlig att förutse. Den genomförda studien visar att varken revisorn eller Z''-modellen lyckades varna för konkurs i 177 fall (39,3 %), en andel i linje med Laitinens (1991) "acute failure firms". Att varken revisor eller nyckeltalsmodell i de fallen kan identifiera konkurs tyder på att en konkurs kan inträffa oväntat och utan förvarning. Det tyder även på att såväl revisor som konkursmodell baserar sin bedömning på aktuella förhållanden och inte tar hänsyn till olika konkursprocesser.

Revisorn ställs inför samma problem som Agarwal och Taffler (2006) påpekat att nyckeltalsbaserade konkursmodeller lider av. Revisorn måste till stor del förlita sig på uppgifter som företaget lämnar ut. Watts och Zimmerman (1990) anger ledningens incitament som avgörande faktor vid val av redovisningsmetod. När ledningen insett konkurshotets allvar finns risk att bolagets redovisning och annan information som lämnas till revisorn innehåller förskönande omständigheter vilka kan vara svåra att identifiera och bevisa. Årsredovisningens utgångspunkt i historiska värden gör att en sent upprättad årsredovisning försvårar bedömningen av företagets förmåga till fortsatta drift. Särskilt för potentiella investerare som inte har god insyn i företaget.

5.3. Revisionsberättelsens anmärkningar

Varför sent inbetalda skatter, försent upprättad årsredovisning och att aktiekapitalet förbrukats till mer än hälften är de vanligaste anmärkningarna kan bero på att dessa anmärkningar är lätta att kontrollera och har tydligt stöd i lagen. Medial uppmärksamhet har tidigare visats ge tillfälligt höjd GC-anmärkningsfrekvens (Feldman & Read, 2010). Carcello et al. (2009) visade att efter det lagkrav som infördes i Belgien ökade anmärkningsfrekvensen.

Vad gäller anmärkningen om att skatter inbetalats försent kan man dra en parallell till Kaplan och Williams (2013) argumentation om rädslan att bli stämd. Nämligen rädslan för att bli anmäld till Revisorsnämnden (RN). En statlig åtgärd mot problematiken kring revisorn som agent. Skatteverket och Kronofogdemyndigheten (som driver in skulder) har ju alla möjligheter att skicka en anmälan till RN om de tycker att en revisor agerat konstigt eller inte alls agerat i ett företag som inte sköter sina skatterutiner.

5.4. Hypoteser utefter agentteorin

Enligt agentteorin skulle ett eventuellt beroende mellan revisor och företagsledning vara mer sannolikt då företagsledningen och ägare utgörs av samma person. Följande två hypoteser söker ta fasta på det beroende agentteorin föreslår vara oundvikligt.

H₁: Andelen GC-varningar är lägre för företag som inte har betalat ut lön till styrelse och VD än företag som har betalat ut sådan lön.

H₂: Andelen GC-varningar ökar med personalstorleken.

De hypoteser som ställdes för att pröva revisorns eventuella beroende fick inget stöd. Varken den oberoende variabeln lön eller personalstorlek har något förklaringsvärde sett till andelen GC-varningar. Detta innebär att revisorerna inte hamnar i ett gradvist ökande beroende mot företagsledningen vilket vi hade väntat oss. Uttalandet förutsätter att våra inledande antaganden verkligen fångar situationen där rollerna av ägande och företagsledning sammanfaller. För att klarlägga ägandesituationer krävs ingående bolagsanalyser, vilka inte kan utföras med öppet och tillförlitligt källmaterial.

Istället för att gå i tidigare studiers fotspår har vi med ett nytt perspektiv försökt fånga och analysera agentteorins förklaringar till revisorers eventuella beroende. Där tidigare studier utreder revisorers oberoende genom att ställa storleken på revisionsbyrån (e. g. Citron & Taffler, 1992; Wertheim & Fowler, 2005) eller revisionsarvodet (e. g. Defond et al., 2002) ställer vi distansen mellan ägarna och företagsledningen mot andelen GC-varningar.

5.4.1. Ägarstrukturens inverkan

Tidigare studier (Bazerman et al., 1997; Öhman, 2007) har lyft fram att i enlighet med agentteorin hamnar revisorn i en beroendeställning mot företagsledningen i vissa situationer. Vår studie finner inget stöd i agentteorin för att förklara varför revisorers anmärkningar kring företagets förmåga till fortsatt drift görs i så liten utsträckning som uppmätts.

Den agentproblematik som Bazerman et al. (1997) varnar för får inget stöd i vår undersökning. Förklaringar till att ingen gradskillnad i beroende visats har berörts i teoridelen. Först och främst kan det vara så att kvalificerade revisorer lever upp till den kvalitetsstämpel som yrkestiteln innebär vilket Akerlof (1970) nämnt som ett medel för att stävja informationsasymmetri. För det andra kan det vara så att revisorn i rollen som både kontrollorgan och agent själv övervakas, inte bara av Revisorsnämnden som kan upphäva kvalificeringen utan även av andra intressenter som med stöd i ABL kan kräva revisorn på skadestånd. Dessa förklaringar kan motverka agentproblematiken.

Wertheim och Fowler (2005) visade att andelen GC-varningar var större i små företag, en slutsats vi inte funnit signifikant stöd för. Vi kan utesluta att revisorerna i vårt urval inte påverkas av företagsstorlek eller lön till styrelse och VD men däremot kan vi inte utesluta beroendet i sig.

Skillnaden kan möjligen förklaras av att denna studie delar in företagen efter antal anställda medan Wertheim och Fowler delar in företagen efter totalt kapital. Istället för att som vi försöka ta fasta på ett beroende som uppstår av den personliga och nära kontakten mellan revisor och företagsledning (Guiral et al., 2010) kan man vända på resonemanget och tänka sig färre GC-varningar för större bolag eftersom där skulle revisorsarvodet och därmed de ekonomiska incitamenten att behålla uppdraget vara större (Defond et al., 2002).

Att som i vårt fall inget samband mellan storlek på företag och andelen GC-varningar kan utläsas ska tolkas med försiktighet. Tidigare studier har argument som talar både för fler GC-varningar och för färre GC-varningar i takt med att det reviderade bolagets storlek ökar. Vårt

resultat skulle eventuellt kunna innebära att dessa motstridiga argument tar ut varandra och det är därför inget samband upptäcks.

5.4.2. Psykologiska förklaringar

Citron och Taffler (1992) har förklarat revisorers låga anmärkningsgrad av GC-varningar med att revisorer upplever en rädsla för att bli av med uppdraget som följd av utfärdad GC-varning och att anmärkningen i sig skulle skynda på företagets förlopp mot konkurs. Rodgers et al. (2009) förklaring är att revisorer utvecklar ett personligt, känslomässigt band till klienten.

Vi kan inte uttala oss om riktigheten i dessa förklaringar utifrån vår studies uppmätta frekvens av GC-varningar (14,7 %). Däremot tyder vår studies hypotesprövningar om revisorns oberoende på att revisorer kan bevara sitt oberoende gentemot företagsledningen. Detta har i teorin förklarats med att revisorers incitament att bevara sitt oberoende och därmed sitt rykte väger tyngre än risken för att förlora sitt uppdrag (Defond et al., 2002). Förklaringen som Defond et al. (2002) framför anser vi vara rimlig även i vårt fall trots att testen av revisorers oberoende skiljer sig åt mellan studierna. Vi tänker oss att alternativet att upprätthålla sitt oberoende som revisor och eventuellt förlora en kund på kort sikt borde vara mer önskvärt än att försätta sig i en beroendeställning mot klienten och på så sätt förlora ryktet vilket leder till ett potentiellt större bortfall av kunder på lång sikt.

5.5. Z''-modellen jämförs med revisorutlåtanden

Tidigare studier har jämfört konkursmodeller med revisorsutlåtanden och sökt förklara vad som inverkar på revisorns beslut att lämna en GC-varning.

Att likt Koh (1991) och Lennox (1999) rekommendera konkursmodeller till revisorer är även för oss en frestande tanke eftersom modellen uppvisar en högre träffsäkerhet än revisorerna. Förutsättningen för att vårt resultat ska stå sig är antagandet att ett tillägg av en kontrollgrupp skulle visa lika goda resultat som i Lennox studie (1999).

5.5.1. Bolagets finansiella ställnings inverkan

För att vi inte bara ska kunna uttala oss om skillnaden mellan nyckeltalen i de olika grupperna vill vi även styrka att andelen GC-varningar har en negativ korrelation med z'' -värdet. Utifrån antaganden om att nyckeltal är väsentligt användbara för att jämföra olika företag och att nyckeltal har betydelse för revisorer vid beslut om att utfärda en GC-varning ställde vi hypoteserna:

H₃: Det finns signifikanta skillnader i nyckeltalen mellan de företag som har fått en GC-varning och de utan.

H₄: Sämre nyckeltal ökar sannolikheten för en GC-varning.

Vi finner stöd för hypotes 3, både när de enskilda nyckeltalen testas och när Z''-modellens z'' -värde används som oberoende variabel. Den faktiska situationen är därmed i linje med den förväntade. En signifikant skillnad i nyckeltalens medelvärde och z'' -värdets median mellan

de företag som har fått en GC-varning respektive de som inte har fått en sådan bekräftar att revisorer tar hänsyn till nyckeltal i sin bedömning av företagets fortsatta drift.

Om det hade visat sig att företagen med respektive utan GC-varningar genomgående har liknande nyckeltal skulle det tyda på att det är de mjuka faktorerna som inte kan utläsas ur årsredovisningen som revisorer lägger vikt vid. Vårt syfte var inte att försöka förutsäga när revisorn kommer lämna en GC-varning som Mutchler (1985) gjorde, men hennes studie är ändå intressant eftersom den högt uppvisade träffsäkerheten innebär att nyckeltal är viktiga faktorer i revisorns bedömning, som även vårt resultat antyder. Däremot sammanfaller inte nyckeltalen Mutchler (1985) valde ut helt och hållet med de som Z''-modellen baseras på. Om så vore fallet skulle modellen och revisorn förmedla samma sak.

Givet resultatet från hypotes tre är det inte förvånande att fler GC-varningar utfärdas ju sämre nyckeltal företagets årsredovisning visar upp. Även om revisorerna väger in fler faktorer som inte översätts i den använda Z''-modellen visar den högre andelen GC-varningar ett stöd för att modellen återspeglar en bild av ett företag i svårigheter. Att företagets finansiella ställning fångas med hjälp av konkursmodellen och att en relativt sett sämre ställning föranleder fler GC-varningar är i linje med Citron och Tafflers (1992) resultat. Vi kan instämma med att det verkar krävas en mycket trängd ekonomisk situation för att revisorn ska anmärka.

5.5.2. Tidens inverkan

H₅: Kortare tid innan konkurs ökar sannolikheten för en GC-varning.

Att tiden är en annan faktor som spelar in är också ett förväntat resultat. Tidshorisonten på ett år kan, beroende på hur långtgående ansvar man anser revisorer ska ha, vara väl lång. Hagberg (2006) visar att nyckeltalen för konkursbolag är signifikant sämre så tidigt som fem år i förväg men revisorn kan inte rimligen förväntas göra en liknande prognos eftersom fortlevnadsprincipen, och upprättandet av årsredovisningen utifrån det antagandet, har en tidshorisont som sträcker sig till nästa räkenskapsår. Eftersom revisionsberättelsen upprättas en bit in på det nya räkenskapsåret och i flera fall mer än sex månader efter det reviderade räkenskapsårets slut sträcker sig revisorns ansvar att uttala sig enbart sex månader fram i tiden och inte tolv (Citron & Taffler, 1992). Det är möjligt att resultatet hade förbättrats ytterligare om en ännu snävare tidsbegränsning hade gjorts, men vi har valt att följa Wertheim & Fowlers (2005) tidsbegränsning och vårt resultat överensstämmer med deras, att andelen GC-varningar ökar ju närmare förestående konkursen är.

Vårt resultat överensstämmer även med Citron & Tafflers (1992) studie som, förutom det att fler GC-varningar utfärdas ju närmare konkursen ligger, dessutom kunde påvisa en signifikant skillnad mellan andelen GC-varningar som utfärdades inom, respektive tidigare än, sex månader innan konkurs. Sormunen och Laitinen (2012) visade att även nyckeltalen skiljer sig signifikant mellan samma tidsperioder före obeståndet. Dessa slutsatser är inte särskilt förvånande. Det intressanta från Sormunen & Laitinen (2012) är att olika nyckeltal ger olika goda indikationer på obestånd mellan tidsperioderna, vilket hänvisas till olika typer av konkursprocesser (ibid.). Olika konkursprocesser har inte kompenserats för i denna studie då

forskningen på området inte utvecklat någon metod för hur man ska kunna avgöra vilken typ av process som gäller vilken typ av företag eller bransch.

Ett mycket intressant resultat i denna studie är att den ökade frekvensen GC-varningar som lämnas när konkursen är nära inte förklaras av att nyckeltalen försämrats närmare konkursen som man rimligen hade kunnat anta. Korrelationen mellan nyckeltalen och dagarna är försvinnande liten vilket innebär att dåliga nyckeltal kan föranleda GC-varning långt före konkurs och att goda nyckeltal inte hindrar revisorn från att ge GC-varning när konkursen är nära. I stället för nyckeltalen får alternativa förklaringar sökas till varför GC-varningarna ökar ju närmare konkursen kommer.

En anledning kan vara att revisorn vid en nära förestående konkurs får reda på information som pekar mot konkurs utöver de signaler som kan utläsas av årsredovisning och nyckeltal. Det skulle kunna vara händelser som att en viktig upphandling har förlorats, en kund gått i konkurs eller att nyckelpersonal slutat. Vetskapen att revisorn signalerar oftare när konkursen är nära och att nyckeltalen i dessa fall inte avspeglar situationen är till föga tröst för användarna av årsredovisningarna eftersom de ändå inte kan veta när konkursen kommer att inträffa.

6. Avslutande diskussion

I föregående kapitel analyserade vi hur vårt resultat stämmer överens med befintliga teorier. I detta kapitel presenteras de slutsatser vi kan dra baserat på analysen genom en återkoppling till studiens syfte.

6.1. Slutsatser

Studien visar att det finns signifikanta skillnader i nyckeltal mellan företag som fått GC-varning och de som inte fått GC-varning. Vi kan även påvisa att ju sämre nyckeltal desto större sannolikhet för GC-varning. Sammantaget tyder det på att revisorer tar hänsyn till nyckeltal i sin bedömning av fortsatt drift. Tiden visade sig spela in, eftersom ju närmre tiden för revisionsberättelsens undertecknande låg i förhållande till företagets konkurs desto större var sannolikheten för GC-varning. Detta resultat förklaras inte av nyckeltalen så det innebär att ju närmre i tiden konkursen ligger desto mer företagsspecifik information som inte kan utläsas ur årsredovisningen sitter revisorn inne med. Därmed är en standardiserad revisionsberättelse inte optimalt för den informationstörstande intressenten.

Enligt agentteorin hamnar revisorn i ett beroende när ägande och företagsledning sammanfaller. Detta har inte bekräftats så vi anser att agentteorin är otillräcklig för att förklara förhållandet mellan ägare, ledning och revisor. Även om en del av agentproblematiken motverkas av att revisorn övervakas av Revisorsnämnden innebär revisorns tystnadsplikt att informationsasymmetrin gentemot ägarna alltjämt är närvarande. Så är fallet även om revisorn lever upp till den kvalitetsstämpel yrkestiteln innebär. Därför finns det goda skäl att se över revisorns tystnadsplikt i samband med konkurs.

Vi kan säga att revisionsberättelsen inte är en bra indikation på konkurs eftersom endast 14,7 % av de företag som sedermera gick i konkurs hade en GC-varning. Altmans Z'' -modell gav ett bättre resultat och indikerade på konkurs för 58 % av alla företag som ingick i studien. Därmed kan intressenters behov av konkursprediktion tillgodoses bättre genom en tillämpning av Z'' -modellen. Ett sätt att höja andelen GC-varningar är att revisorn fäster större vikt vid nyckeltalen definierade i Z'' -modellen. Ett annat vore att införa ett regelbaserat beslutssystem. Även om vi kan sluta oss till att konkursmodellen visar bättre träffsäkerhet än revisorerens GC-varningar så finns det situationer som vare sig revisorn eller modellen klarar av att identifiera och det finns situationer som revisorn identifierar bättre än Z'' -modellen. Det innebär att hänsyn inte uteslutande ska tas till antingen det ena eller andra alternativet.

6.2. Förslag till vidare forskning

Intresset för att studera friska företags revisionsberättelser verkar svagt. Med tanke på det förvånansvärt låga antalet GC-varningar vore det bra att undersöka hur många friska företag som får sådana. GC-varningen är en tydlig varningssignal för konkurs om den utfärdas enbart

till bolag som går i konkurs. För att utesluta en eventuell självuppfyllande profetias existens krävs en kontrollgrupp och en studieansats som tar sikte på processer, orsaker och avgörande händelser som leder till konkurs.

Den kvantitativa metoden har sina brister, så även positivismen. Det kunde därför vara lämpligt att studera revisorns upplysningar om osäkra framtidsutsikter utifrån en ansats av mer sociologisk karaktär. Som Føllesdahl et al. (2001) poängterar måste det perspektiv med vilket forskaren närmar sig en text preciseras för att förstå textens syfte, effekt eller tillämpning. Det mest aktuella ifrån denna studie är vilken innebörd revisorn lägger i anmärkningar om att aktiekapitalet är förbrukat jämfört med GC-varningen och hur intressenterna tolkar dessa olika uttalanden. Hur revisorn gjort sin bedömning och vad revisorn avser att kommunicera vore också intressant.

För att intressenter ska gynnas av att fler GC-varningar utfärdas krävs att dessa hämtar den information som finns. Om de inte använder sig av revisionsberättelsen blir nästa fråga varför GC-varning över huvud taget ska utfärdas? På detta område bör revisionen studeras i en större samhällelig kontext där revisionsplikten avskaffas för små företag medan revisionen för publika företag harmoniseras globalt och regleras hårdare. En utveckling som antyder att revisionsberättelsen har olika roller i olika företag. Statens roll och intresse i revisionen bör också vägas in i detta sammanhang.

7. Källförteckning

- Agarwal, Vineet & Taffler, Richard. (2006). Comparing the performance of market-based and accounting-based bankruptcy prediction models. *Journal of Banking and Finance*, 32(8), 1541-1551.
- Akerlof, George, A. (1970). The market for "lemons": Quality uncertainty and the market mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Altman, Edward, I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23(4), 589-609.
- Altman, Edward I.; Haldeman, Robert G. & Narayanan, P. (1977). ZETA™ Analysis: a new model to identify bankruptcy risk of corporations. *Journal of Banking and Finance*, 1, 29-54.
- Altman, Edward I.; Hotchkiss, Edith. (2006). *Corporate financial distress and bankruptcy: predict and avoid bankruptcy, analyze and invest in distressed debt*. Uppl. 3. John Wiley & Sons, Inc.
- Alvesson, Mats & Sveningsson, Stefan. (2007). *Organisationer, ledning och processer*. Studentlitteratur, Lund.
- Andersen, Ib. (1998). *Den uppenbara verkligheten*. Översättning och bearbetning: Sten Andersson & Lars Lindkvist. Studentlitteratur, Lund.
- Anderson, Brenda; Maletta, Mario & Wright, Arnold. (1998). Perceptions of auditor responsibility: views of the judiciary and the profession, *International Journal of Auditing*, 2, 215-232.
- Anthony, Robert N. & Govindarajan, Vijay. (2007). *Management control systems*, Uppl. 12, McGraw-Hill, Singapore.
- Argenti, John. (1976). Corporate planning and Corporate Collapse. *Long Range Planning*, 9, 12-17.
- Balans nr 11. (2012). Danielsson, Charlotta. *Det finns mycket att lära av skandalerna*. s. 10.
- Balans nr 11. (2012). Lennartsson, Rakel. *Ett sug efter information från revisorn*. s. 12.
- Balans nr 12. (2012). Lennartsson, Rakel. *Revisorn rapporterar, men lyssnar aktieägarna?* s. 9.
- Bazerman H. Max; Morgan, P. Kimberly & Loewenstein, F. George. (1997). The impossibility of auditor independence. *Sloan Management Review*, (summer), 89 – 94.

- Beaver, H. William; McNichols, F. Maureen & Rhie, Jung-Wu. (2005). Have financial statements become less informative? Evidence from the ability of financial ratios to predict bankruptcy. *Review of Accounting Studies*, 10, 93–122.
- Bryant, Phil & Davies, Charlotte. (2012). Regulated change effects on boards of directors: a look at agency theory and recourse dependency theory. *Academy of Strategic Management Journal*, 11, 2, 1-15.
- Bryman, Alan & Bell, Emma. (2005). *Företagsekonomiska forskningsmetoder*. Översättning: Björn Nilsson. Liber.
- Carcello, Joseph V.; Vanstraelen, Ann & Willenborg, Michael. (2009). Rules rather than discretion in audit standards: going-concern opinions in Belgium. *The Accounting Review*, 84, 1395–1428
- Carrington, Thomas & Catasús, Bino. (2007). Auditing stories about discomfort: becoming comfortable with comfort theory. *European Accounting Review*, 16(1), 35–58.
- Carrington, Thomas. (2010). *Revision*. Malmö: Liber.
- Citron, David B & Taffler, Richard J. (1992). The audit report under going concern uncertainties: an empirical analysis. *Accounting and Business Research*, 22(88), 337-345.
- Cooper, Cynthia. (2008). *Extraordinary circumstances - the journey of a corporate whistleblower*. Hoboken: John Wiley & Sons, inc.
- DeAngelo, Elizabeth, Linda. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3, 183-199.
- Defond, L Mark; Raghunandan, K & Subramanyam, K. R. (2002). Do non-audit service fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions. *Journal of Accounting Research*, 40(4), 1247-1274.
- DeJong, V. Douglas & Smith, H. John. (1984). The determination of audit responsibilities: an application of agency theory. *A Journal of Practice & Theory*, 4(1), 20-33.
- Edenhammar, Hans; Norberg, Claes & Thorell, Per. (2013). *Företagens redovisning*, Uppl. 7. Iustus, Uppsala.
- Eisenhardt, M. Kathleen. (1989). Agency theory: an assessment and review. *The Academy of Management Review*, 14(1), 57-74.
- EU-kommissionen, *Grönboken Revisionspolitik: Lärdomar från krisen*, 2010-10-20, <http://www.far.se/PageFiles/1805/JU2010.7980.L1.PDF>, hämtat 2013-05-29.

- Far, EU-förslag om revision (Ju2011/8676/L1), 2012-01-20,
<http://www.far.se/PageFiles/1880/JU2011%208676%20L1%20EU%20FRSLAG%20OM%20REVISION.FAR.PDF>, hämtat 2013-05-29.
- Feldmann, Dorothy A & Read, William J. (2010). Auditor conservatism after Enron, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 29(1), 267–278.
- Fields, D. Thomas; Lys, Z. Thomas & Vincent, Linda. (2001). Empirical research on accounting choice. *Journal of Accounting and Economics*, 31, 255–307.
- Føllesdahl, Dagfinn; Walloe, Lars; Elster, Jon. (2001). *Argumentationsteori, språk och vetenskapsfilosofi*. Uppl. 5. Thales.
- Guiral, Andrés; Rodgers, Waymond; Ruiz, Emiliano & Gonzalo, A José. (2010). Ethical dilemmas in auditing: dishonesty or unintentional bias? *Journal of Business Ethics*, 91, 151–166.
- Hagberg, Andreas. (2006). *Nyckeltal och konkurs: en studie av svenska företag 1998-2003*. Lic.-avh., Göteborgs universitet.
- Healy, M. Paul, & Palepu, G. Krishna. (2001). Information asymmetry, corporate disclosure, and the capital markets: a review of the empirical disclosure literature. *Journal of Accounting and Economics*, 31, 405-440.
- Hope, Ole-Kristian & Langli, John Christian. (2010). Auditor independence in a private firm and low litigation risk setting. *The Accounting Review*, 85(2), 573-605.
- Hopwood, William; McKeown, C. James & Mutchler, F. Jane. (1994). A reexamination of auditor versus model accuracy within the context of the going-concern opinion decision. *Contemporary Accounting Research*, 10(2), 409-431.
- Kaplan, Steven E & Williams, David D. (2013) Do going concern audit reports protect auditors from litigation? A simultaneous equations approach. *The accounting review*, 88(1), 199–232.
- Koh, Chye Hian. (1991). Model predictions and auditor assessments of going concern status, *Accounting and Business Research*, 21(84), 331-338.
- Körner, Svante. (2000). *Tabeller och formler för statistiska beräkningar*. Studentlitteratur, Lund.
- Körner, Svante & Wahlgren, Lars. (2002). *Praktisk statistik*. Uppl. 3. Studentlitteratur, Lund.
- Körner, Svante & Wahlgren, Lars. (2006). *Statistisk dataanalys*. Uppl. 4. Studentlitteratur, Lund.
- Laitinen, Erkki K. (1991). Financial ratios and different failure processes. *Journal of Business Finance & Accounting*, 18(5), 649-673.

- Lennox, Clive S. (1999). The accuracy and incremental information content of audit reports in predicting bankruptcy. *Journal of Business, Finance & Accounting*, 26(5) & (6), 757-778.
- Lundahl, Ulf & Skärvad, Per-Hugo. (1999). *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, Uppl. 3. Studentlitteratur, Lund.
- May, Tim. (1997). *Samhällsvetenskaplig forskning*, Studentlitteratur, Lund.
- Mutchler, F. Jane. (1985). A multivariate analysis of the auditor's going-concern opinion decision. *Journal of Accounting Research*, 23(2), 668-682.
- Neurath, Carolina. (2012). *Panaxia visar skev revisionsbranch*, publicerat 2012-09-20, <http://blog.svd.se/neurathsbors/2012/09/>, besökt 2013-05-29.
- Newbold, Paul; Carlson, L. William & Thorne, Betty. (2007). *Statistics for Business and Economics*. Uppl. 6. Pearson International Edition.
- Nikkinen, Jussi & Sahlström, Petri. (2004). Does agency theory provide a general framework for audit pricing? *International Journal of Auditing*, 8(3), 253-262.
- Ooghe, Hubert & Balcaen, Sofie. (2007). Are failure prediction models widely usable? -An empirical study using a belgian dataset. *Multinational Finance Journal*, 11, 33-76.
- Pentland, T. Brian. (1993). Getting comfortable with the numbers: Auditing and the micro-production of macro-order. *Accountings, organizations and society*, 18(7/8), 605-620.
- Retriever, *Sökmanual för Retriever business*, (http://retweb05.int.retriever.no.ludwig.lub.lu.se/static/pdf/businessinfo/businessinfo_manual_090930_v2.pdf), hämtat 2013-04-16.
- Revisorsnämndens disciplinärende, Dnr 2010-1629, 2012-11-01, <http://www.far.se/Du-i-din-yrkesroll/Revisor/Nyheter/FAR-sammanfattar-Revisorsnamndens-beslut-fran-november-2012/> hämtat 2013-05-23.
- Rn.se 2013a, *Mer om disciplinärenden*, Revisorsnämnden, http://www.revisorsnamnden.se/rn/tillsyn/disciplinarenden/mer_om_disciplinarenden.html, besökt 2013-05-27.
- Rn.se 2013b, *Tillsyn*, <http://www.revisorsnamnden.se/rn/tillsyn.html>, besökt 2013-05-27.
- Rodgers, Waymond; Guiral, Andrés & Gonzalo, A. José. (2009). Different pathways that suggest whether auditors' going concern opinions are ethically based. *Journal of Business Ethics*, 86, 347-361.
- Ruiz-Barbadillo, E, Gomez-Aguilar, N, De Fuentes-Barbera, C, & Garcia-Benau, M. (2004). Audit quality and the going-concern decision-making process: Spanish evidence. *European Accounting Review*, 13(4), 597-620

- Svenning, Conny. (2003). *Metodboken*. Uppl. 5. Lorentz förlag.
- Skatteverket, *Handledning för skatterevision 2004*, kap. 18 Underrättelse till revisorsnämnden, SKV 621 utgåva 2,
<http://www.skatteverket.se/rattsinformation/handledningarhandbocker/skatterevision/2004.4.18e1b10334ebe8bc80003395.html> hämtat 2013-05-27.
- Sormunen, Nina & Laitinen, Teija. (2012). Late financial distress process stages and financial ratios: Evidence for auditors' goingconcern evaluation. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja*, 1, 41-69.
- Thurén, Torsten. (2005). *Källkritik*. Uppl. 2. Liber, Lund.
- UC alla bolag, *Bolag med konkurs inledd*,
http://www.allabolag.se/what/bolag_med_konkurs_inledd, besökt 2013-04-10.
- UC allabolag, *Om allabolag.se*, <https://www.uc.se/om-uc/om-uc/agare.html>, besökt 2013-04-12.
- Watts, L. Ross & Zimmermann, L. Jerold. (1978). Towards a positive theory of the determination of accounting standards. *The Accounting Review*, 53(1), 112-134.
- Watts, L. Ross & Zimmermann, L. Jerold. (1990). Positive accounting theory: a ten year perspective. *The Accounting Review*, 65(1), 131-156.
- Wertheim, Paul & Fowler, E. William. (2005). Audit firm differences in the issuance of going concern opinions prior to client bankruptcy. *Journal of Accounting and Finance Research*, 13(5), 93 – 109.
- Öhman, Peter. (2007). *Perspektiv på revision: tankemönster, förväntningsgap och dilemman*. Diss., Mittuniversitetet.

Lagtext

- Aktiebolagslag (2005:551)
Bokföringslag (1999:1078)
ISA 200 *Den oberoende revisorns övergripande mål...*
ISA 570 *Fortsatt drift*
Konkursförordning (1987:916)
Revisorslag (2001:883)
Årsredovisningslag (1995:1554)